

DEL TEMPLE SIMBÒLIC A LA DESMATERIALITZACIÓ

Daniel Gil Solés

PETRÒPOLIS

DEL TEMPLE SIMBÒLIC A LA DESMATERIALITZACIÓ

Un recorregut per l'arquitectura bibliotecària del segle XX al XXI

Daniel Gil Solés

Pròleg de Josep Maria Miró i Gellida

PETRÒPOLIS
Terres de l'Ebre, 2018

Editorial Petròpolis
www.petropolis.cat

ISBN: 978-84-09-03203-7

Imatge de la coberta:
Naquib Hossain, *Phillips Exeter Academy Library*, 2014.

Disseny i edició de la col·lecció:
Jaume Llambrich www.basar.cat

Taula de continguts

Pròleg

Vaig tenir la primera notícia del terme mediateca a la pel·lícula del crític i director, Éric Rohmer, ‘L’arbre, le maire et la médiathèque’ (1993). De fet no deixava de ser un terme que es feia servir des dels anys 80 per referir-se a les biblioteques que venien, que intuíem que venien o que voldríem que vinguessin i que als anys 90 es va acabar de plasmar físicament, especialment a França però que té una fita destacada en la mediateca de Sendai (Japó), potser una de les poques construïdes amb voluntat d’esdevenir una tipologia que inaugurés el segle XXI.

La Mediateca de la pel·lícula de Rohmer no s’acabà construint. Era un miratge. El terme mediateca (quasi) ja no es fa servir. I quan es fa servir, es tracta d’una biblioteca,... Amb els anys entenem que no ens hem de deixar influenciar per aquests termes que ens inventem o generem per acompanyar a la tecnologia. Al seu moment, sense la visibilitat d’internet que tenim avui, aquests tipus d’edificis contenidor de magatzematges digitals, vindrien a substituir les biblioteques per esdevenir una mena de palaus del CD-rom i dels futurs suports digitals. S’ha vist que no. Internet ho ha re-

volucionat tot; però les biblioteques, i sobretot les que disposen d'un bon edifici, han estat prou flexibles com per adaptar-se a les noves situacions i a les properes que facin falta.

El futur, més o menys proper, que espera a les biblioteques ningú el sap. L'exemple de la mediateca no deixa de ser una previsió errònia com la majoria de les moltes prediccions que es fan en tots els àmbits. És aquí on rau l'interès de l'assaig de Daniel Gil Solés. No es tracta de futurologia. Ens ofereix un discurs que lluny d'agafar embranzida històrica per justificar una proposta futurible de llums i colors i que d'aquí uns anys, no gaire, pugui quedar desfasada, ens proposa un repàs senzill i precís des del segle XX per poder analitzar l'estat actual de transformació de l'arquitectura bibliotecària i sobretot esbossa els elements que poden condicionar, exercici de risc com es diu a l'assaig, els nous contextos de les biblioteques sense minusvalorar funcionaments atemporals que possiblement mai desapareixeran.

Lligat a la ferma humilitat i austeritat múrria que destil·la el text, m'ha semblat un encert en aquest text, començar pel segle XX i no voler abraçar molts segles an-

teriors. Els edificis que han aguantat bé el pas del temps, estiguin dempeus o no, no deixen de ser hereus de tota l'arquitectura anterior i per tant aquesta riquesa ja està intrínsecament incorporada i representada. És tot un reconeixement a la contemporaneïtat. O algú es pensa que la biblioteca de l'Exeter Academy de Louis I. Kahn, no conté els ingredients adequats, per exemple, de representació i confort, de la saviesa acumulada de la història?

No puc estar de dir que és evident que tots agafaríem els nostres 'hits', com jo inclouria sense dubte, la mítica i no construïda biblioteca de l'Illinois Institute of Technology (Chicago) de Mies van der Rohe però la tria feta és nítida i aclaridora. És veient els exemples que es proposen de manera cronològica on el denominador comú tracta de flexibilitat i confort, com a matèria primera amb la qual bastir qualsevol concepte.

Finalment, vull posar sincerament i especial de relleu, el respecte i l'interès que sempre ha mantingut l'autor per l'arquitectura. No és la simple visió del bibliotecari o documentalista focalitzada en les inèrcies de las seva professió sinó que manté una visió holística on ha entès que l'arquitec-

tura té un paper fonamental. El seu blog 'BauenBlog' és un referent. De vegades, creus que també és un arquitecte però que no ho diu. Si no com s'entén que a l'últim article que s'inclou a l'epíleg que clou l'assaig sobre l'Unum bibliotecari sigui una autèntica provocació propositiva i subtil per a qualsevol arquitecte que estimi l'arquitectura.

Josep Maria Miró i Gellida
Abril de 2018

Prefaci

Aquest llibre és el resultat de l'ampliació i la millora de l'article, que amb el mateix títol, es va publicar al número 38 de juny de 2017 de la revista digital *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*. Aquesta ampliació i millora ha consistit en l'afegit de noves seccions que complementen i aprofundeixen l'argumentari ja expresat a l'article, juntament amb la inclusió de noves referències bibliogràfiques, així com amb la presència d'un epíleg que, a mode de certa reflexió filosófica i profesional, serveix com a tancament. A més, també s'ha inclòs un pròleg, a càrrec de l'arquitecte Josep Maria Miró i Gellida –responsable de l'estudi Nitidus– i que és l'autor de la futura Biblioteca Pública de l'Estat a Barcelona, encara per construir (i que és una de les reivindicacions més antigues i persistents del col·lectiu bibliotecari a Catalunya). Com amb la publicació de l'article, el llibre també té com a objectiu establir una evolució en l'arquitectura de les biblioteques al llarg dels segles XX i XXI. Aquesta evolució posa de manifest les diferents transformacions que han sofert els edificis de les biblioteques, tot adaptant-se a dife-

rents formes, però sobretot per a donar resposta a realitats socials i culturals diferents i també canviants pròpies de cada època i de cada moment històric. Es proposa una evolució dividida en 5 grans transformacions arquitectòniques. Per a cada una d'aquestes 5 transformacions es presenten una o diverses biblioteques paradigmàtiques d'arreu del món, i que exemplifiquen clarament la transformació a la qual es vol fer referència. Cada presentació va acompanyada d'una explicació de les seves principals característiques pel que fa als espais i l'arquitectura; per, finalment, argumentar aquesta decisió a partir de cites de fonts externes i també d'argumentari propi. Cal dir que s'han traduït al català les cites textuals provinents d'altres idiomes. El resultat és una evolució cronològica i històrica que serveix per emmarcar i contextualitzar, en últim terme, la cinquena i última transformació actual de les biblioteques. El llibre inclou també una extensa bibliografia que ha de servir de punt d'inici per a futurs i nous estudis sobre la matèria.

1
Introducció

Els edificis de les biblioteques han experimentat una autèntica revolució pel que fa al seu disseny i la seva concepció, des de començaments del segle XX fins ben entrat el segle XXI. De fet, en l'inici d'aquest recorregut a començaments del segle XX, hi havia una imatge i una presència social que concebia encara la biblioteca com un temple icònic tancat i hermètic i que conservava i custodiava el coneixement de la humanitat, i que era hereva directa d'una tradició que *"des dels començaments de les biblioteques fa més de sis mil anys, fins l'Edat Mitjana amb l'aparició de les biblioteques en les universitats, destaca la funció de custodio i salvaguarda de les mateixes dels documents allotjats en el seu interior"* (Prieto Gutiérrez, 2008). Per a passar, ja a finals del segle XX i principis del XXI, a ser un centre obert (potser l'edifici públic més obert), des del qual es pot tenir accés a tot el coneixement mundial, i on el pes de la concepció de l'edifici recau en la funció de consulta. Aquest canvi radical en la seva concepció, ús i forma ha anat en paral·lel a l'obertura, l'expansió i la globalització de

la informació i del coneixement, tendència iniciada després del final de la Segona Guerra Mundial i avui dia ja plenament consolidada i integrada dins les nostres estructures, i que té com a element caracteritzador la digitalització de la informació per a garantir-ne l'accés, la conservació i l'estudi. I és precisament la digitalització un dels elements, potser el més important, que està portant a les biblioteques a una desmaterialització dels seus edificis i espais.

Aquest llibre fa un repàs a aquesta evolució, per tal d'entendre-la i contextualitzar-la en cada moment històric, i deixar entreveure quin podria ser algun dels futurs dels edificis bibliotecaris. Aquest recorregut es divideix en 5 grans moments, i en cada un d'ells es presentaran les principals fites arquitectòniques, edifis i construccions bibliotecàries d'arreu del món, juntament amb una explicació raonada del per què d'aquella arquitectura i què van representar en aquell moment aquells edificis. En el desenvolupament d'aquest argumentari s'han inclòs abundants cites provinents d'altres treballs, que serveixen de reforç i permeten una millor contextualització del discurs, i que sempre s'han traduit al ca-

talà. Una evolució que és al mateix temps una història d'èxit, i que ha portat a les biblioteques a ser l'edifici públic més representatiu de les societats contemporànies, i a ser un dels més ben valorats i respectats per la ciutadania en general.

Finalment, indicar l'existència d'abundant bibliografia sobre l'arquitectura de les biblioteques. Tot i que oferir una revisió bibliogràfica rigorosa i exhaustiva sobre la matèria no és un dels objectius d'aquest article, val la pena fer-ne una petita selecció per tal que el lector pugui consultar alguns dels textos bàsics i imprescindibles per iniciar-se en la matèria. Per començar, els ja clàssics **10 manaments de Faulkner-Brown** publicat originalment el 1973 (i posteriorment revisat l'any 1980) i que sintetitzen en 10 punts les característiques bàsiques de tot edifici de biblioteca: *flexible, compacte, accesible, extensible, amb espai pels lectors, organitzada, comfortable, segura, constant i indicativa* (Fuentes Romero, 1995). Inicialment aquests punts estaven pensats per a biblioteques universitàries, però amb el temps han resultat vàlids per a qualsevol tipologia de biblioteca (Benítez, 2013). També cal ressenyar les publicacions tècniques i normatives de la IFLA, d'inci-

dència mundial, recollides a *Publications from Library Buildings and Equipments*, i que suposen un corpus normatiu i de referència de la màxima importancia. En la mateixa línea que aquest article, cal parlar de l'article ja mencionat de Prieto Gutiérrez (2008) en què fa també una evolució dels espais bibliotecaris, sota l'argumentari d'una evolució que ha passat de prioritzar la custodia a fomentar la consulta. Per acabar aquesta petita revisió bibliogràfica, és d'obligada menció el llibre de Santi Romero (Romero, 2004), que ofereix una completa metodologia teorico-pràctica respecte el disseny, la planificació i la construcció de nous edificis bibliotecaris, i que s'ha convertit ja en un manual de referència i de consulta obligada per a tots els interessats en la matèria. Destacar també del mateix Romero (Romero, 2010) un article publicat en el número 25 d'aquesta mateixa revista, en què es fa un detallat recorregut per les diferents etapes necessàries a seguir en la creació i construcció d'una biblioteca, i es posa com exemple el procés de creació que es va seguir amb la Biblioteca Esteve Paluzie de Barberà del Vallès. Per acabar, cal ressenyar també l'article de Gil Solés (2011) en el que es fa una recopil·lació se-

lectiva de recursos d'informació a la web sobre arquitectura i biblioteques, amb un extens comentari crític sobre les característiques de cada un d'ells.

2
La Mancomunitat: el temple simbòlic i la pervivencia del neoclassicisme

Pot semblar paradoxal començar un article sobre els canvis en els edificis de les biblioteques parlant de les Biblioteques de la Mancomunitat de Catalunya de 1915, però ens serveixen per a **contextualitzar** l'inici del nostre recorregut. Malgrat que la Mancomunitat va impulsar un model aleshores innovador i modern (basat especialment en la concepció del mateix com a Sistema i amb el fonament de la professionalització del personal) (Mayol, 2005) i que recollia les últimes tendències internacionals provinents dels Estats Units i del Regne Unit, pel que fa a l'arquitectura dels edificis encara perdura una clara herència neoclàssica. De fet, tots els primers edificis de les biblioteques de la Mancomunitat foren dissenyats pel mateix arquitecte, Lluís Planas, i *"són construccions amb un marcat aire neoclàssic que incorporen elements de l'arquitectura grega i romana, com les columnes, l'escalinata d'accés i el frontís sobre la porxada de l'entrada. Com a detall ornamen-*

tal, dos templets circulars de fines columnes coronen els dos extrems de la façana" (*Les biblioteques*..., 2014, p. 11), mentre que al seu interior els locals havien de *"propis, independents, nets, blancs, clars, decorats amb higiència i econòmica coqueteria, i presentant per dins i per fora un aspecte estètic, gai, plaent a l'ull."* (Mayol, 2005). De fet, les quatre primeres biblioteques projectades per la Mancomunitat, les de Sallent, Les Borges Blanques, Valls i Olot segueixen fil per randa aquest patró. Eugeni d'Ors, amb aquest tipus de biblioteques aconseguia dos objectius ben clars: d'una banda, obtenir una clara, ràpida i nítida identificació visual de la biblioteca en el seu entorn més proper; i de l'altra, remarcava i donava èmfasi als nous edificis i al nou concepte de biblioteca de la Mancomunitat.

Figura 1. Façana de la Biblioteca Popular de Sallent. Fons fotogràfic de la Biblioteca Sant Antoni Maria Claret de Sallent. Font: Viquipèdia

Així doncs, l'herència d'una concepció neoclàssica dels edificis va perdurar amb la Mancomunitat: els edificis es van concebre com autèntics temples simbòlics que donessin un tomb absolut al panorama bibliotecari català de l'època. D'aquesta manera *"aquest emplaçament reforça la imatge (...) de la biblioteca com un temple de cultura al qual cal peregrinar (...). Els edificis no podien ser espectaculars ni ampul·losos a causa dels costos, però eren edificis emblemàtics; aconseguien atreure per l'elegància i l'aspecte clàssic que els donava un aire noble, una imatge que perdurà al llarg dels anys i les identificà"*. (Mañà Terré, 2010, p. 52). És a dir, des de la tradició canviar un present bibliotecari que es considerava calia canviar i modernitzar. I segurament aquest neoclassicisme va venir influenciat pel moviment del Noucentisme, llavors imperant a Catalunya i del qual precisament d'Ors n'era un dels seus màxims exponents; un Noucentisme que impulsava valors com la raó, la precisió, l'ordre, la serenitat, la mesura o la claredat... Valors tots ells que es poden veure representats ens els edificis de les biblioteques de la Mancomunitat. Com per exemple en l'edifici de la Biblioteca de Sallent, que *"era un edifici*

que impressionava, gran, blanc, d'estil neoclàssic, al qual es qualificava de 'santuari de la Cultura' o 'temple del saber'. Estava situat als afores del poble, tal i com recomanava Eugeni d'Ors en el seu projecte per fer un sistema de biblioteques públiques: l'edifici havia d'estar isolat i voltat 'només d'aire i vegetació', com si calgués peregrinar per accedir a la cultura... Per habilitar el seu accés, el poble va haver de construir un pont sobre la riereta i urbanitzar un passeig que hi portés. Es pot dir que la construcció de la biblioteca va modelar l'actual fesomia urbana de Sallent. Posteriorment, a banda i banda del passeig, es van construir dues escoles, una llar d'infants i un parc, deixant per a la població un gran espai dedicat a l'ensenyament i el lleure" en paraules del seu director Quim Crusellas (Basagaña, 2015). Aquest simbolisme, aquest visió de l'edifici de la biblioteca com a temple del saber i de la cultura, també es va reforçar no només a la biblioteca de Sallent, sinó que també a les altres biblioteques construïdes per la Mancomunitat també hi era present, especialment si tenim present al lloc on es va decidir construir-les. Així, *"en el Projecte s'estableix que els edificis s'han de poder emplaçar lluny i aïllats d'altres edificacions*

i voltats només d'aire i vegetació. Les primeres biblioteques construïdes sota la direcció D'Ors s'ubicaren fora de la població, en passejos o camins que portaven sovint a ermites i santuraris. És significatiu que la biblioteca de Valls es construeixi al costat del santuari de la Mare de Déu del Lledó; la d'Olot, en els terrenys de la ciutat jardí; la de Sallent, en el camp de Palau, fora vila, i la de Canet, al passeig que porta al santuari de la Misericòrdia". (*Les biblioteques…*, 2014, p. 11). De fet, i en tota una declaració d'intencions, *"per a D'Ors, la biblioteca pren el carácter d'un temple de saviesa, un temple de cultura, al qual cal peregrinar en cerca del saber".* (*Les biblioteques…*, 2014, p. 11). Encara que amb els anys totes aquestes poblacions van créixer i van incorporar les biblioteques en la seva trama urbana, la ubicació original de les biblioteques era totalment la contrària a les tesis modernes, que prioritzen una bona ubicació de la biblioteca dins la ciutat. Realment, la filosofia i la concepció de la biblioteca ha canviat molt en poc més de 100 anys.

3
Aires de canvi des del nord: la primera modernitat

Si les biblioteques de la Mancomunitat van ser el Punt 0 pel que fa als edificis de les biblioteques, la primera transformació va venir aproximadament entre 10 i uns 15 anys més tard. El primer canvi important en el disseny i la concepció de les biblioteques, la primera modernitat la trobem en dos exemples que han trascendit, que van suposar una ruptura amb models anteriors i que van aconseguir crear un nou diàleg entre biblioteca i arquitectura. Aquestes dues biblioteques són la Biblioteca Pública d'Estocolm, obra d'Erik Gunnar Asplund (1885-1940); i la Biblioteca Pública de Viipuri, d'Alvar Aalto (1898-1976), *"obra pràcticament fundacional de la seva etapa madura"* (Prat, 2007).

Gunnar Asplund construeix la Biblioteca Pública d'Estocolm entre la tardor de 1924 i la tardor de 1927. Tot i que encara es tracta d'una biblioteca de línies clàssiques (la forma típica d'un cercle envoltat per un quadrat), penso que es pot emmarcar en la transició vers el Moviment Modern, en

tant que va incorporar ja alguns conceptes que adoptaren (amb modificacions) biblioteques posteriors, especialment en l'àmbit de la distribució interna i les circulacions. Aquests aspectes són precisament la gran aportació d'aquesta biblioteca. L'element més significatiu, sens dubte, és la gran planta circular central que acull el vestíbul de préstecs (ubicat al centre del cercle), il·luminada zenitalment, i on s'hi emmagatzema una part del fons d'accés lliure, obert al públic, i distribuït per tota la circumferència de la sala, fins a tres nivells d'alçada. Aquest aspecte facilita el control per part del personal de la Biblioteca i es dona així continuïtat visual a tota la sala tot afegint per primera vegada el concepte del panopticisme[1]. Es busca, així, trobar la mínima distància possible fins al taulell de préstecs, que esdevé així el centre neuràlgic de la Biblioteca, es faciliten les comunicacions i la distribució es simplifica al màxim. Al

1 Sobre el panopticisme m'agrada recordar el projecte mai realitzat de la Biblioteca del Rei, d'Étienne-Louis Boullée de 1785, en què es veu una gran sala àmplia i diàfana, sense obstacles visuals. Evidentment, el projecte de Gunnar Asplund és radicalment diferent al concebut per Boullée, però el fons i la filosofia de la sala circular de la Biblioteca d'Estocolm crec que és el mateix.

voltant d'aquesta sala central s'organitzen les comunicacions verticals. Un altre aspecte innovador que incorporà Gunnar Asplund fou el d'incorporar diferents entrades a la biblioteca segons els usuaris o les funcions que s'hi vulguin desenvolupar al seu interior: així, diferencia accessos per adults, per al personal de la biblioteca i per a infants.

Figura 2. Interior de la rotonda de la Biblioteca Pública d'Estocolm. Autor: Holger Ellgaard. Font: Viquipèdia

Per la seva banda, Alvar Aalto construeix la Biblioteca de Viipuri (situada a l'actual ciutat russa de Vyborg) entre 1933 i l'octubre de 1935 (el disseny de l'edifici s'inicià ja el 1927). Està ubicada emmig d'un parc, fet que va donar a Aalto més llibertat tot aplicant una forma constructiva simple i radical. Així, si bé la proposta original de l'any 1927 estava marcada pel classicisme nòrdic i emparentada amb la Biblioteca Pública d'Estocolm (del mateix anny), la proposta final l'apropa al Moviment Modern i al funcionalisme d'abans de la 2a Guerra Mundial: de fet, la historiografia de l'arquitectura del Moviment Modern la considera "*la primera manifestació regional en el Moviment Modern*" (Norberg-Schulz, 1997); personalment afegiria que és una obra clau de l'arquitectura mundial del segle XX. Després de la Guerra, va estar abandonada durant 10 anys, fins que entre 1955-1961 es va portar a terme un procés de restauració dirigit pels arquitectes soviètics Petr Moseyevitch Rozenblum i Aleksandr Mihailovich Shver (*Viipuri Library...*, 2017). Hi podem trobar la constant que es repeteix a totes les biblioteques d'Alvar Aalto: els patis enfonsats per a llibres, ubicats al centre de l'edifici, i grans zones centrals a dos nivells, amb

grans espais oberts i sense obstacles, i on hi abunda la llum zenital —a Viipuri, mitjançant 58 lluernaris a la sala de lectura— (Álvarez, 2014); i tot en una secció contínua. En paraules del mateix Aalto (la traducció és meva): "…*Quan vaig dissenyar la biblioteca de la ciutat, a Viipuri, durant llargs periodes de temps vaig perseguir la solució amb l'ajuda de dibuixos primitius d'alguna mena de paisatge muntanyós fantàstic, on penya-segats il·luminats per sols en diferents posicions, a partir dels quals vaig arribar, gradualment, al concepte per a l'edifici de la biblioteca. El nucli arquitectònic de la biblioteca consisteix en zones de lectura i de préstec a diferents nivells i mesetes, mentre que el centre i la zona de control forma el punt més alt, per damunt dels diferents nivells. Els esbossos infantils només tenen una connexió directa amb la concepció arquitectònica, però units entre si, en secció i planta, creen una mena d'unitat entre les estructures horitzontals i verticals...*" (*Biblioteca en Viipuri,* 2015)[2]. Un altre aspecte fonamental en la concepció d'aquesta biblioteca és l'ús

2 El 2013 es va donar per acabada la restauració de la Biblioteca, iniciada el 1992, gràcies als esforços del Wolrd Monuments Fund mitjançant el World Monument Watch. Podeu veure un reportatge a (Esakov, 2017).

que Aalto fa de la llum que entra dins l'edifici: *"De fet acabarà utilitzant la llum natural per a trencar la sensació de tancament, d'ofec, i la llum artifical per al confort visual necessari en una biblioteca. Aquesta arriba fins al sostre també, però reflexada a través de les parets i amb origen en unes làmpares de disseny específic."* (Prat, 2007). Es veu clarament la diferenciació en els usos de la llum, que entren dins l'edifici amb objectius separats i independents però que amb la proporció justa de cada una d'elles generen un conjunt harmònic i coherent.[3]

---

3 Hi ha dos esbossos del mateix Aalto en què s'estudien els efectes de l'entrada de la llum a la sala de lectura de la Biblioteca. Són dos esbossos separats, un per a la llum natural i un altre per a la llum artifical; quelcom que en un primer moment pot sorprendre, però que entenc que tot el sentit del món, ja que per a Aalto tenen característiques objectius finals diferents, i per tant cal treballar-les també per separat. Això si, amb una finalitat global i de conjunt.

Figura 3. Interior de la Biblioteca de Viipuri. Autor: Reskelinen. Font: Viquipèdia

4
Kahn i la recerca de la forma: una nova biblioteca

La segona transformació de l'edifici de la biblioteca té lloc amb la Biblioteca de la Exeter Academy, construida per Louis I. Kahn (1904-1974) entre 1965 i 1972. Per a Kahn, la recerca de la "forma" de les biblioteques va ser una prioritat durant tota la seva carrera professional, i amb la Biblioteca Exeter culmina aquesta recerca (iniciada de manera radicalment diferent uns anys abans amb la Biblioteca de la Universitat de Washington). Kahn culmina una recerca, però al mateix temps inicia una nova forma i una nova concepció moderna pel que fa a les biblioteques, i que encara continua vigent i ben viva. *"Veig la biblioteca com un lloc on el bibliotecari pugui exhibir els llibres, oberts a propòsit per pàgines selectes per a seduïr els lectors. Hauria d'haver un lloc amb grans taules sobre les que el bibliotecari pugui posar els llibres i els lectores puguin agafar el llibre i portar-lo a la llum"* (Kohane, 1989). Aquest petit fragment ja recull l'essència d'aquests tres espais que definirien la forma bàsica d'una biblioteca: un espai per a l'exhibició

dels llibres, un segon espai de relació i reunió col·lectiva entre els lectors i els llibres; i per acabar, un tercer espai on hi hagi una relació íntima i "privada" dels usuaris amb els llibres i la llum (és a dir, zones de lectura i concentració). En un segon comentari, Kahn defineix i clarifica molt més els límits conceptuals i físics d'aquests tres espais: *"Exeter va començar en la perifèria, on es troba la llum. Jo sentia que la sala de lectura havia de situar-se on una persona pogués estar sola al costat d'una finestra i que havia de ser una mena de gabinet privat*[4]*, un mena de lloc descobert en els plecs de la construcció. Vaig fer l'exterior de l'edifici com un gran arc de maó, independent dels llibres. L'interior el vaig fer com un arc de formigó on es guardessin els llibres, apartats de la llum. L'àrea central és el resultat d'aquests dos arcs contigus; només a l'entrada són visibles els llibres a través d'unes grans obertures circulars. Així hom sent que l'edifici posseeix la invitació dels llibres"* (Kohane, 1989, p. 99). L'àrea central, doncs, com a

4 En paraules també de Kahn: "El gabinet és l'habitació dins de l'habitació... Vaig fer el gabinet associat a la llum. Té la seva pròpia finestreta per a un hom pugui regular la seva intimitat i la seva quantitat de llum que vulgui" (Kohane, 1989, p. 117).

culminació de la resta d’espais. Tres àmbits (tres formes) que estan ben diferenciats, i separats segons l’ús i la funció que tindran dins de l’edifici, i amb materials específics per a cada un d’ells.

Figura 4. Zona central de la Biblioteca Exeter. Autora: Carol M. Highsmith. Font: Viquipèdia

La forma determina l'ús i la funció; i la funció i l'ús també determinen, al seu temps, la forma que tindrà un determinat espai. El material i la forma s'interrelacionen l'un amb l'altre, per acabar fusionant-se de forma absoluta i total. I és que res no podria existir sense l'altre. (Kohane, 1989, p. 101). En efecte, l'espai central és un petit compendi d'ordre i de lógica geomètrica; aquests aspectes per a Kahn eren molt importants, i els va agafar de l'arquitectura renaixentista, on els edificis eren una representació a petita escala de quelcom harmònic, bell, perfecte i fins i tot diví (Kohane, 1989, p. 109); aquest renaixentisme, transformat ara en un classicisme modern en mans de Kahn, s'aprecia clarament en les línies de la Biblioteca. A més, per a Kahn les biblioteques eren una tipologia superior d'edificis: eren una porta d'accés a la cultura, a un estadi superior per a l'home, i tot mitjançant la lectura. D'aquesta manera, el contenidor de llibres (visible desde l'escala), el vestíbul d'accés i la zona interior representen simbòlicament aquesta ascenció cultural (Gil Solés, 2006).

5
El segle XXI neix a Sendai

La tercera transformació de l'edifici de la biblioteca, aquella que posa els fonaments d'un nou model, aquella que redefineix de cap i de nou què ha de ser i com ha de ser l'edifici d'una biblioteca, aquella que escriu la introducció i els objectius d'un futur que havia de ser per força digital, neix a Sendai; neix amb la Mediateca de Sendai, obra de l'arquitecte japonès Toyo Ito. Es va inaugurar el 2001, amb el tombant de segle i de mil·leni, i ja des del primer moment s'ha convertit en un referent ineludible en la construcció i disseny de biblioteca altament tecnificades i tecnològicament avançades (avui en dia són aspectes que ens semblen d'allò més normals i obvis). La Mediateca de Sendai ha esdevingut un paradigma, un punt d'inflexió: a partir d'ella neix el segle XXI, el segle de la digitalització massiva dels edificis de les biblioteques. I a més, ho ha ja amb grans dosis de difuminació i d'integració invisible de la digitalització

amb l'edifici, tendència que hem vist que amb els anys va ser pionera[5].

5 Tot i que penso que amb la Mediateca de Sendai s'inicia el segle XXI a les biblioteques, hi ha dues biblioteques més que no vull deixar de mencionar ni que sigui breuement, ja que també han representat un canvi substancial de paradigma. La primera és la Biblioteca Pública de Seattle (obra de l'arquitecte Rem Koolhas del 2004), d'on m'interessa destacar dos conceptes: per una banda, la sensació de dinamisme, de moviment, i de flexibilitat, amb programes funcionals interns no segregats per espais sinó que tan sols hi ha un únic programa capaç d'acollir tota mena d'informacions en tota mena de suports. I de l'altra, l'"espiral de llibres" contínua per tot l'edifici, amb la que es presenten i s'emmagatzema tot el fons, i que supera la típic compartimentació del fons en diferents sales. La segona és la Biblioteca Enric Miralles de Palafolls (obra de l'estudi EMBT del 2007). Penso que amb la Biblioteca de Palafolls s'inaugura a Catalunya el segle XXI, ja que es proposa concebre l'edifici d'una forma totalment

diferent a com s'havia fet fins ara. "«Allò no és una biblioteca, és una altra cosa!», em confirma que els arquitectes han aconseguit el que pretenien: el visitant no associa l'espai de la Biblioteca de Palafolls amb el que fins ara categoritzava amb la paraula biblioteca. S'ha explorat un nou camí, s'ha ampliat l'univers del que pot ser una biblioteca. Segurament s'ha ampliat el significat d'aquesta paraula… O potser és que a aquests espais els haurem d'anomenar d'una altra manera" (Bonet, 2010). A més, la Biblioteca de Palafolls incorpora també aspectes de permeabilitat i de continuïtat visual per tot l'edifici, ja que des de pràcticament tot l'espai es poden visualitzar els punts més allunyats, tot fent que l'espai pugui fluir en totes les direccions, de la mateixa forma que ho faria una estructura radial, tot i que també s'hi aprecia una seqüència lineal que permet una circulació sense interrupcions per tota la Biblioteca. (Biblioteca pública en..., 2015)

Figura 5. Mediateca de Sendai. Autor: scarletgreen.
Font: Viquipèdia

Més enllà del seu aspecte físic o de la seva forma (on hi destaquen especialment els 13 tubs que travessen verticalment tot l'edifici i que serveixen per a la canalització de les comunicacions interiors de l'edifici: cablejat, línies telefòniques i també persones), allò realment interessant i que fa única la Mediateca de Sendai és la concepció que Ito volia donar a l'edifici, i que porta implícita una filosofia totalment disruptiva: *"(...) Aviat vam començar a descriure l'edifici com un "autoservei de media". L'únic que volíem dir amb això era que emmagatzemaria diferents media, tals com publicacions, vídeos, pel·lícules, quadres i art electrònic, de la mateixa manera que un supermercat emmagatzema diferents productes a les prestatgeries (...)"* (Ito, 2001) Aquesta concepció, sens dubte, va suposar un canvi de rumb[6], i va

6 Seguint la voluntat de canvi, el mateix Ito segueix en l'article parlant de la redefinició que havia de suposar la Mediateca a partir de la incorporació massiva tant de la informàtica com dels nous horitzons que es podien preveure amb l'arribada de la digitalització dels fons: "(...) La Mediateca havia de trobar la manera de redefinir la biblioteca i el museu d'art -formes institucionals que han restat bàsicament inalterades durant un segle- mitjançant la incorporació de nous recursos informàtics (...)" (Ito, 2001)

ser un accelerador de la profunda transformació de la biblioteca a partir del segle XXI. La Mediateca de Sendai va suposar el punt d'inici d'una concepció de l'edifici molt més oberta, amb més facilitats i més integrada en la visió i en les noves formes de consumir cultura i tota mena de productes per part de la població[7]. Des d'un punt

---

7 Aquesta voluntat d'obertura que expressava Ito a la seva Mediateca de Sendai té, però un petit precedent que ha passat una mica desapercebut. Ens hem de remuntar fins l'any 1965, també al Japó, quan "el principi verdader d'una biblioteca, que és oferir a la gent un accés fácil als documents, es va fer realitat per primera vegada al Japó" (Gil Solés, 2005). De fet, fou el Sr. Maekawa, el llavors bibliotecari en cap de la Biblioteca Pública de Hino, localitat de l'àrea metropolitana de Tòquio, qui va optar aquell any per "establir per primera vegada la seva biblioteca, sense cap altra instal·lació que una "biblioteca móvil" en enèrgic funcionament (…) va triar començar només amb un "transportador de llibres", declarant que "una biblioteca pot existir sense un edifici, els serveis d'una biblioteca no depenen d'ell" (Gil Solés, 2005). A més, les paraules del Sr. Maekawa amagaven ja llavors una forta crítica a l'edifici de la biblioteca tal i com era a la década del 1960, ja que "volia palesar que aquests edificis dificultaven l'accés de les persones, impedien els usuaris de les biblioteques accedir-hi d'una forma fàcil i senzilla, sense cap impediment. Les bibliote-

de vista professional, la metàfora de l'auto-servei i dels supermercats és d'allò més encertada: ben mirat, les biblioteques i els supermercats tenim moltes semblances: ens podem passejar, triar, remenar els productes que més ens interessen, fullejar-les o llegir-ne l'etiqueta, agafar aquells que visualment siguin més atractius, i emportar-nos-els. Si els supermercats tenen tant d'èxit en la nostra societat actual, és segurament per la facilitat d'accés, per la facilitat d'ús. Llavors, perquè no aplicar això mateix a les biblioteques? Grans super-

---

ques estaven tancades en si mateixes, amb edificis i arquitectures que representaven barreres, sovint infranquejables. Tots aquests obstacles no deixaven que la biblioteca en general, la biblioteca pública en particular, desenvolupés amb total normalitat la seva funció principal, la seva filosofia i finalitat últimes: accés, accés i accés. Calia facilitar als usuaris l'accés als llibres, l'accés a la biblioteca i als seus serveis: en aquest sentit, el nostre bon company trencà esquemes, i tragué la seva biblioteca al carrer, apropant-la als ciutadans, fent-la seva, fent-la com quelcom de propi. I quin millor sistema que concebre una biblioteca sense parets, ciutadana i propera." (Gil Solés, 2005). Dissortadament, tot i ser un autèntic visionari, sembla que la concepció que tenia de les biblioteques ha quedat una mica oblidada. Serveixi aquesta petita cita per a mantener la seva memoria.

fícies diàfanes, repletes de prestatges per poder triar el llibre que més ens agrada, en autoservei, i després, passar per "caixa" i fer el préstec. Res que no veiem avui dia, però que al 2001 va resultar totalment novedós. Toyo Ito, però, va fer un pas més enllà alhora de definir com i què havia de ser un edifici de biblioteca, i busca un millor encaix dins les seves comunitats locals, ja que pensa que *"(…) Tanmateix, les biblioteques tenen generalment una organització massa independent i desvinculada dels factors externs. El nostre objectiu pot semblar modest; destruir l'aïllament propi d'una biblioteca convencional (…)"* (Ito, 2001). Avança potser Ito, uns 10 anys abans, que la digitalització acabaria per trencar els murs i l'aïllament secular de la biblioteca? En sentit Ito va ser, sens dubte, un visionari. I són precisament aquesta facilitat d'accés i aquesta trencament de l'aïllament d'una biblioteca convencional les que doten i omplen de sentit a la funció social, ciutadana i urbana que tota biblioteca ha de tenir, i a la qual Ito no hi vol ni pot renunciar en absolut: *"(…) "Sortir al carrer per a crear un llibre", aquest és l'estímul que espero de la Mediateca de Sendai."* (Ito, 2001).

6
La biblioteca sense llibres: la digitalització colonitza l'espai de la biblioteca

La Mediateca de Sendai és l'ement d'unió entre la tercera i la quarta *re-evolució* de la biblioteca. A Sendai encara el llibre és l'element predominant en el paisatge de la biblioteca. La quarta transformació trenca de forma disruptiva aquesta imatge icònica, i transforma de dalt a baix l'imatge que tenim de la biblioteca. L'espai de la biblioteca es transforma, i s'avança cap a un espai sense llibres, una biblioteca sense llibres producte de la digitalització. Un magnífic exemple d'aquesta biblioteca sense llibres el trobem a la Biblioteca de la Universitat d'Amsterdam. És una obra del 2010 de l'equip de dissenyadors format per Ira Koers i Roelof Mulder, és ja un dels molts exemples que cada cop més van apareixent de biblioteca sense llibres. Es tracta d'un espai diàfan, de 2.508m^2, en què no hi ha cap llibre en paper a la vista, i que pot acollir entre 1.500 i 2.000 estudiants al dia. En tot l'edifici s'ha donat molta importància al disseny així com a la funcionali-

tat dels nous espais, desprovistos del seu element principal i més significatiu, que eren els prestatges amb els llibres i altres documents. Destaca també per la seva amplitud i grans espais buits… espais, però, que de ben segur s'omplen pels usuaris: allà on abans hi havia llibres, ara hi ha persones que interactuen i conversen. Però, quins canvis han tingut lloc? L'espai que han deixat els prestatges s'ha omplert amb espais de treball, i els taulells de préstec, s'han substituït per l'anomenada *habitació vermella*: una gran sala, en el perimetre de la qual hi trobem més de 100 capses de plàstic, on els estudiants rebran els llibres físics que hauran demanat abans per via telemàtica. Una col·lecció física que està dipositada íntegrament als dipòsits (Labarre, 2010). És, clarament, un gran exemple de com les biblioteques es poden adaptar a l'era post-imprenta, i també de com les biblioteques poden (re)crear un nou model d'edifici (i segur que de gestió i administració) amb èxit.

Figura 6. Habitació vermella de la Biblioteca de la Universitat d'Amsterdam. Autor: Diane. Font: Dianewantstowrite.com

Ens trobem, però, en una re-evolució de naturalesa totalment diferent a les tres anteriors, ja que ha vist ampliat el seu camp d'acció. Luis Fernández-Galiano afirma *"de seguida s'adverteix que la última metamorfosi té una naturalesa diferent a les anteriors, perquè al passar de l'univers material dels rotlles, els còdex o els llibres al món virtual de les xarxes, les necessitats espacials de les biblioteques convencionals s'esvaeixen"* (Fernández-Galiano, 2010). Els principis rectes i immutables d'allò que creiem que mai canviaria, els edificis de les nostres biblioteques, de sobte es veuen amenaçats, i se'n qüestiona la seva necessitat i viabilitat en la forma actual. La digitalització no només ha afectat els llibres i els documents impresos: també ha afectat de ple els edificis. La immutabilitat d'allò que creiem que no es modificaria mai s'ha trencat, i només depen de nosaltres mateixos i de la nostra voluntat de canvi que liderem aquesta transformació i aquest nou paradigma, d'altra banda inevitables. Estem immersos en un moment històric apassionant: no només transitem cap a un present que ja és digital, sinó que a més comporta repensar i redifinir que el possiblement sigui l'edifici icònic i més representatiu de la informació

i la cultura, la biblioteca. Una transformació que planteja la hipòtesi de que la forma de fer biblioteques dels últims 30 anys, possiblement, ja no serveix. En cap cas, però, estem davant d'un procés de desaparició, no. Més aviat de redefinició, on s'apunta un futur (que segurament ja és present) amb un horitzó positiu, un ecosistema on les grans institucions i les biblioteques de petita escala dominen el panorama, ja que ofereixen una adaptació total dels seus espais als nou usos, requeriments i necessitats que la societat demana a les biblioteques. *"Al cap i a la fi, als éssers humans ens agrada el retrobament, i ni el teletreball pot substituir la vitalitat interactiva de l'oficina, ni la lectura en pantalles disperses pot reemplaçar el contacte informal en els centres d'investigació, els llocs d'ensenyament o les biblioteques (...) la biblioteca a distància tampoc farà obsoleta la nostra biblioteca material"* (Fernández-Galiano, 2010). En definitiva, la digitalització no suposarà ni suposa la mort de l'edifici de la biblioteca, però si que ha comportat que aquest experimenti el canvi disruptiu més important que ha patit mai: la biblioteca ja mai més serà com

l'hem entès sempre; a partir d'ara serà una altra cosa[8].

---

8 La transformació digital de l'edifici de les biblioteques no només té lloc als mateixos edificis. També són vectors de canvi en paral·lel iniciatives com per exemple el GEPA, magatzems on conservar documents de baix ús que ja no s'usen a les biblioteques, i que ocupen espai: "El GEPA (Garantia d'Espai per a la Preservació de l'Accés) és un magatzem cooperatiu per conservar els documents de baix ús, tot garantint-ne la preservació futura i l'accessibilitat immediata quan alguna biblioteca ho necessiti" (Anglada i de Ferrer; Balaguer i Linares, 2011).

6.1 L'impacte en l'edifici

És en aquesta etapa on l'edifici de la biblioteca ha experimentat els principals impactes que han provocat una profunda acceleració en els seu canvis conceptuals. De fet, hi ha hagut tres grans impactes en la biblioteca encara concebuda i entesa com un edifici, i que l'han afectat en tres aspectes: en primer lloc, en la façana i en com es relaciona i es visualitza amb el seu entorn més immediat que és un entorn urbà; en segon lloc, en la llum i en la manera en què les persones habitem i sentim la biblioteca; i en tercer i últim lloc, en com les persones transitem i ens movem per dins de l'edifici, és a dir, en la circulació. En aquest apartat intentaré fer una aproximació teòrica a aquests tres punts.

6.1.1 La desaparició de la façana

Ha passat més d'un segle, i les façanes de les biblioteques (especialment de les públiques) han experimentat un canvi radical i absolut; ha estat potser una de les parts de l'edifici de la biblioteca que més canvis a patit. De les primeres façanes pràcticament cegues i amb ben poques finestres, com hem vist en l'apartat dedicat a les primeres biblioteques de la Mancomunitat de Catalunya, s'ha passat a una façana totalment oberta i transparent, ben visible des de l'exterior. Si bé en aquesta transformació hi ha tingut un paper principal l'avenç de diferents mètodes constructius, hi ha jugat també un paper fonamental la democratització i l'accés universal (com a mínim sobre el paper) a la informació i al coneixement per amplis sectors socials que abans els era del tot inaccessible. La transformació de la façana de la biblioteca és l'exemple més paradigmàtic d'aquest accés universal al coneixement; processos d'obertura i universalització que han anat en paral·lel. A mesura que, la façana de la biblioteca s'anava obrint, també ho feia l'accés a la cultura, la lectura, la informació

i el coneixement. La façana com a metàfora ben visible de la transformació de l'edifici, però també com a transformació social i ciutadana.

Com dèiem, les biblioteques de principis del segle XX tenien un aspecte semblant a un temple; biblioteques aïllades i recloses en si mateixes, donant l'esquena al seu voltant, i que actuaven com a conservadores i protectores de llibres. I la façana n'era la representació més visible i real: grossos murs, petites finestres… Res hi convidava a entrar. La façana era absolutament impermeable, i amb una acció simbòlica aïlladora. Era clarament visible i present, i esdevenia una barrera, un mur, una frontera que calia traspassar.

L'evolució dels mètodes constructius, i en paral·lel, també, de l'accés universal al coneixement, ha incidit de forma decisiva i crítica en la forma i els materials de la façana de la biblioteca. S'han abandonat els materials pesats i contundents, per adoptar de forma entusiasta nous materials que proporcionen a la façana de la biblioteca una nova funció i una nova simbologia. La façana adopta, poc a poc, un aspecte més permeable, més porós. Deixa de ser un pesat mur per esdevenir quelcom més

lleuger, més obert i fins i tot més transitable. La façana de la biblioteca és ara el nexe d'unió, el punt d'intersecció entre l'accés a l'edifici i el seu voltant. En aquest trànsit hi ha un tingut un paper principal l'utilització del vidre, material que ha donat un nou aire a la façana de la biblioteca. El vidre ha permès mostrar a l'exterior què s'hi esdevenia a l'interior de la biblioteca. Ha ensenyat les seves sales, els seus usuaris i tot allò que hi tenia lloc. El vidre a la façana ha exposat la biblioteca als ciutadans, i els ciutadans a la biblioteca. El vidre, a més de ser un facilitador funcional, ha estat també un facilitador i un amplificador visual, ja que ha permès també que hi hagués una continuïtat visual exterior-interior, i amb reciprocitat. Malgrat crear límits, el vidre és un element molt més amable, més proper; és capaç de crear fins i tot *no-façanes*: tot i funcionar com a un tancament, permet una relació sensorial i sensitiva amb l'entorn. El vidre, tot i això, continua delimitant l'edifici de la biblioteca. El fa més accessible i més integrador, però continua essent un petit punt d'unió amb un exterior.

El següent pas, potser, sigui la desaparició de la façana de la biblioteca. Dels gruixuts murs, s'ha passat al vidre; i del vidre es

passarà segurament a l'absència de límits. Quan això passi, la biblioteca es mimetitzarà amb la ciutat, i s'hi integrarà de la millor forma possible: de forma transparent per al ciutadà. Potser aquesta passa sigui la última necessària per al definitiu desenvolupament de les *smart cities*? Crec que caminem cap a la desaparició dels límits de l'edifici de la biblioteca, i la façana és el principal límit, la principal frontera física, de la biblioteca. Caldrà trobar les eines i els mecanismes per a fer-ho. Potser la disgregació de la biblioteca en petites unitats mimetitzades en l'entorn urbà sigui un camí. Però caldrà trobar també els mecanismes adients per a fer els edificis de les biblioteques (que encara continuaran essent imprescindibles), també puguin perdre aquestes fronteres.

6.1.2 La llum natural

La llum natural és un element vital i imprescindible en tota biblioteca, i que en determina de forma decisiva la seva qualitat ambiental. És, pràcticament, una necessitat i un aspecte clau en la planificació i el disseny d'equipaments bibliotecaris. Es tracta, segur, de la principal preocupació dels arquitectes i bibliotecaris. Cal aconseguir fer arribar la suficient llum a l'interior de la biblioteca, però d'una forma matisada; cal il·luminar, sense enlluernar.

No obstant això, aquesta necessitat d'incorporar la llum en la concepció mateixa de les biblioteques no sempre ha existit. Si fem un petit repàs a les biblioteques d'inici del segle XX, veurem que totes seguien un mateix patró: edificis amb façanes cegues, aïllats i amb forma de temple, en què hi havia molt poques finestres. I si les hi havia, estaven situades en alçada, i eren de dimensions reduïdes. Es concebien les biblioteques com atmosferes tancades i aïllades del seu entorn, i que servien com a element de protecció del saber: d'aquí la seva concepció física que el potenciava. Serveixi com a exemple la Biblioteca Popular de Sa-

llent, a la comarca del Bages, a Catalunya, inaugurada el 1918.

La (re)evolució de les tècniques constructives, i també en paral·lel la modernització de la societat, que va incorporar l'educació universal i facilitar l'accés global a la informació i al saber a grans capes socials que abans el tenia vetat, va provocar una transformació també de la concepció mateixa de les biblioteques. Podem situar aquest moment a partir del 1945, amb l'extensió del coneixement científic.

En arquitectura bibliotecària tot això va provocar que s'iniciarà tota una revolució en les façanes de les biblioteques, i que es començarà a parlarà d'elles com la pell de l'edifici. Un concepte, el de la pell, que incorpora una idea bàsica: es tracta d'un element viu, modelable, que s'adapta i es transforma segons les necessitats de la biblioteca. La pell, la façana, com una part essencial i activa de la biblioteca: per ella s'entra i se surt, per ella l'edifici respira, s'oxigena i rep bona part de la llum que entra dins la biblioteca. S'ha passat en menys d'un segle, de façanes cegues i imponents a façanes lleugeres, fins arribar a pràcticament la seva desaparició visual. S'ha creat un continu visual entre l'interior i l'exterior,

deixant desproveïdes a les biblioteques de límits clars i definits. En aquesta evolució té molt a veure l'ús, gairebé massiu (i possiblement indiscriminat per les latituds en què ens trobem), del vidre com a matèria constructiva de primer ordre. Serveixi com a exemple la Biblioteca Font de la Mina, del 2009. Es tracta d'una gran *"caixa translúcida que permet l'entrada de gran quantitat de llum a l'interior a través de les finestres de la coberta i de les lames al llarg de totes les façanes"* (Bonet, Sabater, 2010). En efecte, moltes biblioteques contemporànies segueixen aquest mateix patró, i matisen l'entrada de llum transversal directa (i fins i tot de la calor i de la intensa solació que ens afecta durant bona part de l'any) amb elements protectors a les façanes. La pell es transforma en alguna cosa complexa, i se li afegeixen elements externs col·locats de forma molt acurada i estudiada, per permetre així la correcta penetració de la llum a l'interior. Aquests elements són diversos: lames, gelosies, cortines, materials translúcids, etc.

Però la pell no és només la façana: la coberta també ha experimentat grans transformacions. Ha passat de ser, també, un element pràcticament sense cap ús, a ser

una font indispensable de penetració de la llum. I a més, d'una llum molt apreciada pels arquitectes: la llum zenital. Una llum molt diferent de la transversal, més difuminada, i que proporciona majors sensacions de confort i de calidesa ambiental. A més, la llum zenital permet arribar fins al cor mateix de les biblioteques, fins a zones en les que la llum que entra per les façanes no pot arribar. I perquè això succeeixi, s'ha generalitzat l'ús de lluernes, per canalitzar tota la llum cap a l'interior, i fer que caigui dispersa sobre de les diferents sales.

Gestionar l'entrada de llum a les biblioteques és un factor clau d'èxit de l'edifici, que serà més o menys funcional en funció de la forma i de la quantitat de llum que entri a l'interior. En aquest sentit, cal tornar a parlar d'Alvar Aalto, i del tractament de la llum que va fer a totes les biblioteques que va dissenyar, i en especial a la Biblioteca de Viipuri. Així, per al mestre finlandès, *"el problema de llegir un llibre és més que un problema de l'ull; una bona llum de lectura permet al cos posicionar-se de moltes maneres, adaptant-se a totes les relacions entre el llibre i l'ull. La lectura d'un llibre implica una peculiar classe de concentració, el deure de l'arquitectura és eliminar tots els*

possibles elements pertorbadors." (Stepien, Barnó, 2012). Per a Aalto, aquesta *peculiar clase de concentració* es en què les biblioteques han de ser oasis de pau i abstracció gràcies a l'ús de la llum, que havia de ser homogènia alhora que difosa, i que *"debia banyar els llibres col·locats en vistoses prestatgeries, que en moltes ocasions tenien la doble missió de servir d'emmagatzematge i a la vegada s'encarregaven de salvar els habituals pisos a diferent nivel (…) [i on] es produeix un interminable joc de diagonals, que fan que el lector sempre tingui la sensació d'un espai continuat"* (Stepien, Barnó, 2012). I pel que fa a la Biblioteca de Viipuri, la concepció *d'oasi de pau i abstracció* arriba fins a la perfecció absoluta, i mitjançant els 57 lluernaris que s'escampen per tota la sala de lectura i que provoquen una forta descomprensió espacial, i mitjançant els quals, a més, Aalto *"consegueix provocar una sensació d'un espai molt més gran, alt i lluminós del que realment és"* (Stepien, Barnó, 2012).

Finalment, segons els patrons i la concepció social actual, una biblioteca fosca serà, també, una barrera d'accés… però una biblioteca amb excessiva lluminositat suposarà també un obstacle als seus usua-

ris, que no podran desenvolupar qualsevol activitat (llegir, visualitzar pantalles, etc.) sense molestos enlluernaments. Convé trobar el punt mig, aquella zona de confort ambiental en què els usuaris es sentin protegits i resguardats en un edifici… però que al mateix temps senti l'abraçada càlida de la immensa llum de la Mediterrània.

6.1.3 La circulació interior

La circulació interior a les biblioteques és un d'aquells intangibles al que moltes vegades no se li presta l'atenció suficient en el disseny i en la planificació dels edificis de les biblioteques. Ens solem fixar en els materials, el mobiliari, les textures, l'ambient, la climatització… són elements materials en els quals és relativament fàcil intervenir per fer-los millors; hi ha un ampli catàleg d'opcions comercials per poder escollir de la millor manera possible.

No obstant això, en el disseny d'una biblioteca hi ha elements intangibles que cal tenir en compte: des de les sensacions sensorials que la biblioteca produeix, fins a com ens movem per ella. I és aquí on cal parlar de la circulació interior; un fet que pot marcar la diferència entre una biblioteca usable i una altra que no ho és. Per alguns autors és tan important, que de fet pensen que *"la circulació interior d'usuaris, personal i documents és un element clau en la distribució dels espais i en funcionament general d'una biblioteca i cal tenir-la molt present en el projecte de construcció i/o remodelació de la mateixa"* (Martín Gavilán, 2009, p. 5). A més, també hi ha recomana-

cions emeses des d'institucions públiques responsables de biblioteques, com per exemple la Gerència de Serveis de Biblioteques de la Diputació de Barcelona, que considera que cal *"optimitzar la distribució interior, minimitzant els espais dedicats a recorreguts"* (Barcelona. Diputació. Gerència de Serveis de Biblioteques, Unitat d'Arquitectura Bibliotecària, 2013, p. 2), i que inclou aquesta recomanació en un decàleg per al disseny d'edificis bibliotecaris saludables i sostenibles.

Segons la meva opinió, podem afrontar la circulació interior de les biblioteques des de dues perspectives, encara que estretament relacionades entre elles.

En primer lloc, la circulació ha de ser un nexe més d'unió entre l'interior i l'exterior de la Biblioteca. La circulació interior ha de ser capaç de connectar amb l'exterior, i oferir els suficients punts d'unió per a què l'entrada i la sortida de persones sigui prou òptima, sense estridències, i perquè l'edifici en si mateix no constitueixi una autèntica pell infranquejable. La circulació interior ha d'oferir i plantejar els suficients punts de permeabilitat perquè l'edifici transpiri, i perquè aquest disposi de la porositat suficient perquè no sigui ni vist

ni concebut com una barrera. En paral·lel a una cada vegada més evident desaparició de la façana de les biblioteques pel que fa als materials, també s'ha avançat cap a una difuminació entre el dos espais públics, cap a una no-percepció de sentir-se en un lloc o en un altre: a l'exterior que envolta l'edifici, format de places, carrers, voreres, etc… o en l'espai públic interior que es configura dins la mateixa biblioteca.

I en segon lloc, la circulació a l'interior pròpiament de la biblioteca, sense la seva interrelació amb l'exterior. La circulació ha d'establir, promocionar i facilitar el trànsit horitzontal, vertical i transversal entre les diferents zones de la Biblioteca. Amb una bona circulació interior, aquest trànsit és fluid, instantani i gairebé imperceptible entre les diferents àrees (fins i tot, naturalment, amb aquestes degudament separades). Cal poder passejar, passejar gairebé sense rumb i de forma el més informal possible per l'interior de la Biblioteca, però al mateix temps cal tenir sempre clar en tot moment on ens trobem. Existeix, a més, una altra característica de la circulació interior, i aquesta té a veure amb la distribució de tot el fons documental de la biblioteca, i en la forma en què volem que els

nostres usuaris accedeixin a ell, mitjançant un accés més formal, estricte, però també proporcionant les suficients gotes de flexibilitat i de modularitat. Hi ha diferents formes d'aproximació a aquest concepte, algunes innovadores, com ara l'Espiral de Llibres: un seguit de prestatgeries en què els llibres s'organitzen segons Classificacions estàndard, i que recorre l'interior de les biblioteques, moltes vegades de manera ascendent. Aquesta Espiral la trobem a la Biblioteca de Seattle (de la qual ja n'hem fet referència anteriorment, vegeu la nota IV) i també a la Biblioteca de la Musashino Art University. Es tracta, sens dubte, d'una aproximació moderna a una concepció clàssica i humanística de l'adquisició de coneixement, sempre en ascens, cap a uns estats superiors del desenvolupament humà. La unió d'aquests plans de la circulació interior, es condensa en unes paraules del japonès Sou Fujimoto, arquitecte de la Biblioteca de la Musashino Art[9]: *"Crec que una*

9 Obra de l'arquitecte japonès Sou Fujimoto, la Biblioteca de la Musashino Art University està ubicada a la ciutat de Tòquio. Es va dissenyar l'any 2007, la seva construcció va tenir lloc entre el 2009 i el 2010. Té una superfície de 6.500m^2, en 3 plantes: una subterrània i dues en alçada. Té capacitat per acollir fins a 200.000 llibres (100.000 en di-

biblioteca ha de perseguir simultàniament dues activitats contradictòries. D'una banda, el llegir detingudament i, de l'altra, el passejar per ella. El llegir detingudament exigeix una distribució espacial rígida i sistemàtica que permeti trobar els llibres desitjats. (...) La característica oposada a aquesta rígida necessitat és la de passejar. En caminar per una biblioteca, en certa manera sense un objectiu concret, un dels valors importants dels llibres reals i de l'experiència espacial és la inspiració que s'obté de les troballes inesperades, de les relacions imprevistes, dels camps de coneixement desconeguts" (*Biblioteca , Musashino Art University...*, 2009). Per a l'arquitecte, doncs, el format del prestatge en espiral continuada dona resposta a aquestes dues activitats, amb la flexibilitat necessària. La circulació interior ha d'afavorir l'accés al fons documental d'una ma-

---

pòsits, i 100.000 en accés obert). L'element més destacat és la proposta de prestatgeria continua, un concepte similar a l'Espiral de Llibres que ha aplicat Koolhaas a la Biblioteca Central de Seattle. Es tracta d'un prestatge en espiral, tancant-se de l'exterior cap a l'interior, de 9 metres d'alçada, i que dóna la sensació d'infinita, de coneixement sense fi, i amb diferents obertures i capes. Per la seva magnitud i importància, tota la biblioteca és en si mateixa aquest llarg prestatge.

nera lògica, científica i coherent, tenint en compte un nivell d'accessibilitat similar al llarg de totes les categories.

Com es pot apreciar, la primera no es pot entendre sense la segona, i a l'inrevés. Hi ha d'haver una concepció global de la circulació interior, i inserir-la en el disseny de l'edifici. La circulació forma part de la filosofia intrínseca de l'edifici, de la seva concepció més primigènia: com volem que els usuaris facin servir l'edifici, com volem que se sentin dins d'ell, com volem que es moguin, com volem que accedeixin als fons documentals... No són qüestions menors, i molt sovint marquen la diferència entre edificis. La circulació interior és una d'aquelles coses que s'insereixen en les sensacions, en la percepció sensorial dels usuaris. Aconseguir que se sentin còmodes i confortables és sempre tot un repte, i ser capaços de configurar una excel·lent circulació interior, tenint en compte els dos aspectes abans esmentats, és el punt de diferència entre una biblioteca bona, i una altra biblioteca excel·lent.

7
Desmaterialització i guerrilla: la no-biblioteca

Si bé la digitalització va suposar en el seu moment, i continua suposant encara avui dia, una forta transformació en els espais bibliotecaris, en la seva forma, els seus materials i en els seus usos, en últims anys s'ha fet una passa més enllà, una passa que afecta els fonaments mateixos de la forma, la concepció i volum de l'edifici de la biblioteca. La cinquena i última de les transformacions de la biblioteca ja ha començat, que supera la digitalització, i que es podria resumir en què la biblioteca es troba immersa en un procés de desmaterialització de la biblioteca, una deconstrucció dels seus edificis, de reducció de la seva escala en porcions més petites, més flexibles, més dinàmiques, i sobretot, més urbanes. Perquè és precisament la ciutat, els seus carres, les seves places i les seves avingudes, l'última frontera de la biblioteca. Les biblioteques digitals ja han arribat a aquest entorn (a través dels mòbils, tauletes i altres dispositius mòbils)... però l'edifici encara no. I és que l'edifici de la biblioteca ha de deixar de ser edifici, caldrà trencar els murs,

superar els seus límits, per convertir-se en mobiliari urbà, integrada i difuminada en el paisatge de la ciutat; però sobretot, integrada de manera invisible i transparent en la pràctica diària de qualsevol persona. La digitalització és mobilitat, i els dispositius electrònics s'han integrat silencionsament entre nosaltres, en qualsevol lloc; l'edifici de la biblioteca, per la seva banda, és poc o gens mòbil en si mateix. Com no podia ser d'altra manera, no hi ha un edifici icònic d'aquesta nova forma d'entendre les biblioteques. Existeixen ja avui en dia molts exemples d'aquesta nova concepció dels edificis de la biblioteca. En vull destacar tres exemples, que m'han semblat significatius i que a més tenen una gran càrrega simbòlica i de bellesa. En primer lloc, la *Biblioteca al Parc Levinski,* obra del 2009 de l'equip d'arquitectes Yoav Meiri Architects (Rosenberg, 2011); en segon lloc, la *Biblioteca Ban Tha Song Yan,* ubicada a la petita localitat tailandesa de Ban Tha Song Yan, a tocar amb la frontera amb Birmània, obra de l'equip d'arquitectes Rintala Eggertsson Architects de l'any 2009 (Chin, 2009), i on sens dubte trobem un esquema i un disseny de biblioteca radicalment oposat als que estem acostumats a casa nostra; i final-

ment, en tercer lloc, una minimalista i senzilla *Casa-Biblioteca de fusta, d'ús individual,* obra conjunta de l'artista portuguesa Marta Wengorovius i l'arquitecte Francisco Aires Mateus, també portuguès, presentada en el marc de la Triennal d'Arquitectura de Lisboa del 2013, amb l'evocador títol d'*Un, dos i molts*[10] (Frearson, 2013). Aquesta cabana,

---

10 A la web de l'artista podem llegir una completa descripció de les motivacions, l'orientació, la filosofia i els objectius que ha volgut donar a la seva obra. Està en portuguès, però penso que s'entén prou bé: "Esta obra é uma biblioteca de 60 livros que se apresenta como uma bússola de reflexão sobre o tema Um Dois e Muitos. Vinte pessoas foram convidadas a escolher três livros: um relativo ao Um, outro relativo ao Dois e um outro relativo ao Muitos. (...) Há na criação desta biblioteca um desejo de manifesto: de criar uma pequena biblioteca que se apresenta como uma forma (utópica?) de orientação colectiva. Avistamos que o futuro passa por pequenos acontecimentos, vivências, que nos contam mais sobre o caminho a seguir do que as ideologias que conhecemos. Por onde reconstruir a história? Como redesenhar e recriar ligações de afecto com o mundo em que vivemos? A utopia estará hoje nestas propostas de vivências partilháveis? É aí que situo a biblioteca Um Dois e Muitos. (...) A definição de apenas sessenta livros deve-se precisamente ao desejo de uma escala que permita um trabalho efectivo – possível – de relação entre as pessoas

que només pot ser usada per una persona cada vegada, destaca per la seva extrema senzillesa, en un ambient de lectura i concentració absolutament minimalista, en què hi trobem tan sols un prestatge amb 60 llibres, i un banc per a la lectura informal dels llibres. En una de les dues aigües de la coberta hi ha una finestra que permet l'entrada de llum natural. D'aquesta última obra m'agraden dos conceptes: d'una banda, entendre la biblioteca com una forma d'orientació col·lectiva, fet que la dota

e as leituras propostas. Criando uma «estante para a comunidade» passando do espaço íntimo da biblioteca privada para o espaço público, crio uma tarefa para e com a comunidade, uma partilha do conhecimento e da vida. (...) Instruções de uso: A cabana de leitura é para ser usada por uma pessoa de cada vez. Os livros podem ser lidos na cabana ou requisitados junto da entidade que acolhe o projecto. A partilha desta biblioteca itinerante cria uma comunidade composta pelas pessoas que escreveram os livros, pelas que os escolheram e as que os lerão por onde esta biblioteca passar". (Wengorovius, 2017). De fet, el fons d'aquesta micro-biblioteca neix a partir de les aportacions de 20 persones, que van triar tres llibres sobre tres temàtiques diferents: un, dos, i molts. Es tracta d'una biblioteca itinerant, que cada any estarà a una ciutat diferent. Els visitants poden reservar l'espai per franjes horàries, o per dies complets.

d'una concepció intel·lectual i erudita que penso que estem perdent; i de l'altra, la reducció de l'escala bibliotecària a nivells de persona, més abastable, fet que permet un millor treball i una relació més efectiva entre el fons i la persona. L'exemple d'aquesta biblioteca, en efecte, ens parla de l'escala, d'una escala més reduïda, humana, confortable entre l'espai bibliotecari, la persona i l'experiència lectora[11]. Una escala més per-

11 Sens dubte s'ha viscut una reducció de l'escala bibliotecària. I estem en trànsit cap a una escala més petita, més reduïda… més abastable; i això comportarà inevitablement fer edificis de dimensions més petites. Hi ha tota una sèrie de condicions tècniques que ja ho permeten, aspectes de caire més pràctic i pragmàtic que fan relativament fàcil que es pugui avançar en aquest sentit. Però hi ha també, crec, un condicionant, o millor dit, una voluntat, una necessitat personal i social, que fa que també sigui desitjable una reducció de l'escala dels edificis bibliotecaris. No es tracta ja no només d'una reducció física de l'edifici, sinó també i més important una reducció en l'escala de l'ús i en l'escala lectora. La lectura individual, malgrat tot, continuarà essent un dels elements nuclears i crítics de les biblioteques del futur. Una lectura en qualsevol suport i format; no ens fixem en el com sinó en el què, en què es fa. Una lectura que, pensada en ampli, esdevindria també consum informatiu. I és que la reducció dels edificis portarà implícita una reducció encara

sonal, més individual, que permet una relació més profunda i humana entre aquestes tres arestes del triangle: un espai íntim, individual i sense condicionants externs, minimalista i concentrat; la persona, que té a l'abast un fons reduït, seleccionat i únic, i

---

més important: la de l'experiència lectora, que transformarà radicalment l'espai de la biblioteca. Per aquesta experiència única, individual i instransferible que és la lectura individual, caldrà deixar de pensar sobretot en espais comuns, per intentar trobar espais íntims, profunds i irrepetibles. Espais que facilitin la connexió única entre lectura, entorn i persona; una connexió que sempre té lloc en una única escala, la meva, la teva, la d'ella o la d'ella… i totes diferents però alhora vàlides i imprescindibles. Espais que facilitin també la focalització en el fet mateix de la lectura i que vehiculin una major adquisició de coneixement i d'informació, independentment de si es fa amb un llibre, un portàtil o una tauleta. En aquesta reducció ajudaria també una més que necessària personalització dels espais. L'escala és la representació gràfica sobre el paper de quelcom real. Però també ho pot ser de fets i de matèries humanes com són la lectura i la informació. I en l'era de les grans aglomeracions d'informació impersonals, es fa requisit indispensable que les biblioteques esdevinguin llocs d'escala reduïda, senzilla i individual, i que permetin una millor experiència sensorial i cognitiva, en tots els sentits. I la concepció d'una nova escala lectora és el millor camí per aconseguir-ho.

que permet la focalització, la concentració i la no dispersió; i una experiència lectora i de coneixement més fluïda, més directa i menys mediatitzada, on lector, llibres i espai conflueixen. Una proposta, d'altra banda, que es podria aplicar també amb els centres d'interès, tot creant també espais d'interès, i completant així una experiència rodona, tancada i plena.

Figura 7. Levinski Garden Library. Autor: Yoav Meiri Architects. Font: Yoav Meiri Architects

Penso fermament que cal avançar en la deconstrucció de la biblioteca i pensar en un horitzó en què els edificis de les biblioteques siguin també mòbils, possiblement també efímeres, líquides i que es dissolguin en l'entramat urbà de les nostres ciutats contemporànies i post-modernes. A les biblioteques s'hi desenvolupen activitats públiques, socials i col·lectives, però sempre amb la protecció que ens proporcionen uns límits ben clars i definits. Però el món que ens envolta no és ni clar, ni definit ni precís. Més aviat tot el contrari. La deconstrucció, la desmaterialització a la que faig referència s'ha d'entendre com una descomposició líquida de l'edifici de la biblioteca. L'edifici de la biblioteca ha de deixar de ser un gran embassament ple d'aigua, protegit i estable, ben fonamentat i segur i on tothom pot fer quasi bé de tot (un espai, però, amb fisures i pèrdues i potser amb una falsa sensació de seguretat)... per a convertir-se en uns petits tolls, a peu de carrer, efímeres i temporals, simples i properes. La biblioteca, doncs, ha d'experimentar també un canvi d'identitat[12]. Amb

12 Es fa inevitable aquí parlar de Zygmunt Bauman i la seva teoria de la modernitat líquida. Bauman, de fet, defensa, "la recerca de la identitat com una

més risc, però potser amb més autenticitat. I és que aquesta liquiditat vehicula també una nova forma de permanència efímera, una intervenció temporal, un escenari en què altres disciplines ja exterimenten amb èxit i que gaudeixen d'una excel·lent reputació. Cal també, a més, superar encara determinades barreres mentals, culturals, socials i professionals que posen com a inferior aquestes noves construccions. Així s'expressa Ignasi Bonet quan diu que encara *"hi ha en el nostre subconscient l'idea que l'ocupant d'una casa mòbil és, d'alguna manera, inferior a algú que ocupa una casa edificada, aquests artefactes desmuntables i efímers obren noves possibilitats i donen més llibertat als usos que hi poden allotjar. Crec que en això pensa Jordi Borja quan parla*

tasca i una responsabilitat vital del subjecte. (…) A la modernitat líquida les identitats són semblants a una crostra volcànica que s'endureix, es torna a fondre i canvia constantment de forma. Semblen estables des d'un punt de vista extern, però en ser mirades pel propi subjecte mostren la seva fragilitat i el seu esquinçament constants (…). A la modernitat líquida és necessari fer-se amb una identitat flexible i versàtil que faci front a les diferents mutacions a les quals el subjecte ha d'enfrontar-se al llarg de la seva vida" (Morillas, 2014). Aquesta cita continua tenint sentit i plena validesa si canviem subjecte per biblioteca.

de conquerir nous àmbits de la ciutadania i del seu espai públic amb nous usos efímers, que apareixen puntualment en la nostra vida diària, i que permeten superar aquella monumentalitat distant, en la que a vegades la cultura pot caure. Aquesta llibertat de moviment ens permet escapar de l'odiós paràmetre "metres quadrats construïts" (que són tan cars), quan allò que ens interessa de veritat és parlar de megabytes d'informació, obrir noves finestres als fluxos d'informació" . (Bonet, 2005)

Es pot fins i tot dir que estem avançant inexorablement cap a la no-biblioteca. Cal, evidentment, mantenir els mateixos estàndards de qualitat també en aquest entorn líquid i extremadament distribuït. Ni tampoc crear biblioteques precàries. No. Allò efímer no ens ha de fer perdre mai l'excel·lència, ni la cura dels màxims estàndards, ni tampoc la dotació econòmica necessària, i encara menys el personal tècnic qualificat necessari. I darrera d'aquesta no-biblioteca, deconstruïda i desmaterialitzada, no hi ha per descomptat cap voluntat de fer marxa enrera ni de posar cap mena de fre... no hi ha res d'això. Evidentment no es tractaria de crear biblioteques efímeres sense més, ni de desmuntar l'actual sistema bi-

bliotecari (que d'altra banda funciona en termes de generals de forma excel·lent). Es tracta, simplement, d'afegir una variable més en l'engranatge bibliotecari en forma de noves possibilitats d'edificis, i que doni una alternativa diferent a les experiències efímeres que ja es porten a terme, basades fins el moment en la temporalitat i en la ubicació física dels usuaris (biblioplatges, bibliopiscines, etc.), i no pas tant en les seves necessitats informatives, que són per definició atemporals i ubiques, i també permanents. En efecte, *"de moment, en el nostre país, la majoria d'aquests serveis han anat enfocats a oferir serveis temporals, en canvi les iniciatives que ofereixen punts de servei permanents i punts de servei eventuals són més escasses i el camp a explorar en aquest sentit és encara molt ampli"* (Bonet; Omella; Vilagrosa, 2005b). Encara queda, doncs, molt camí per recorrer. La clau de volta a tot plegat és com compatibilitzar de forma harmònica i efectiva aquesta necessitat de permanència, amb la necessitat de donar una resposta coherent i professional al món efímer que ens evolta.

8
Conclusions

Hem vist com en poc més de 100 anys, les biblioteques s'han transformat de forma radical: han passat de l'herència neoclàssica de les primeres biblioteques de la Mancomunitat, als espais oberts i funcionals proposats per Gunnar Asplund i Alvar Aalto. Per després patir una redefinició radical amb la "forma" proposada per Kahn en què cada espai incorporava una funció determinada segons els seus usos però sempre formant un conjunt harmònic. I ja al tombant del segle XXI, a Sendai es proposava una nova biblioteca en què s'incorporava ja elements digitals en el seu concepte, i que suposava l'avantguarda del què posteriorment seria la biblioteca sense llibres. Per arribar finalment a la desmaterialització de l'edifici de la Biblioteca, i la seva descomposició en elements minúsculs i autònoms. Escriure, doncs, unes conclusions sobre el futur dels eficis bibliotecaris és, sens dubte, un exercici de risc. De risc, i ple d'incerteses, també. La biblioteca és un edifici en continua transformació, i és potser l'edifici públic que més canvis a experimentat i patit en l'últim segle; i possible-

ment continuarem veient transformacions. Unes transformacions que han modificat de dalt a baix tant el seu aspecte formal com, també, el seu aspecte conceptual. En aquest article hem vist 5 transformacions que han portat a la biblioteca a un estat en què possiblement molts de nosaltres (professionals i no professionals) no hauríem estat capaços d'imaginar fa tan sols 20 anys. Penso en un futur ple de biblioteques de guerrilla (Gil Solés, 2013), de dimensions petites, difuses i distribuïdes per cada racó de la ciutat, flexibles, líquides, efímeres i fins i tot desmuntables, persistents, mòbils i capaces de satisfer necessitats i oferir respostes i solucions en temps real. Els grans centres, evidentment, no deixaran mai d'existir (són, directament, imprescindibles), però el dia a dia crec que estarà marcat per aquesta *guerrilla bibliotecària*. L'edifici de la biblioteca també ha d'adoptar de forma definitiva aquest estat de liquiditat permanent que comporta la *guerrilla bibliotecària*, que li permeti colonitzar i estar present de manera eficient i eficaç als carrers, a les places de les nostres ciutats, en cor real i autèntic de l'espai públic col·lectiu i social, i així finalment ser de manera efectiva i afectiva autèntic espai

públic, i no simplement un espai de transició o un tercer espai. A més, per la nostra tradició llatina, per la nostra situació geogràfica i per l'ús intensiu que donem a l'espai públic, sembla inevitable aquesta tendència s'acabi consolidant. *"Sembla lògic, per tant, pensar que als països d'arrel llatina, i especialment en aquells amb clima mediterrani on la vida té lloc en gran mesura a l'aire lliure, la biblioteca pugui donar el salt a aquests espais comunitaris exteriors, els espais públics urbans. Així mateix, si la hipòtesi d'una sinergia biblioteca-espai públic ja té sentit en qualsevol urbs amb una ciutadania ben arrelada, aquesta adquireix especial sentit en les ciutats mediterrànies, on la tradició de l'ocupació de l'espai públic per part de la ciutadania és un fet històric i clarament integrat en els hàbits quotidians dels seus habitants"* (Bonet; Omella; Vilagrosa, 2005a). Tot plegat no és poc, però són reptes immensos que ens caldrà superar.

9
Epíleg

A mode d'epíleg del llibre, recupero tres articles que reflexionen sobre la pèrdua de l'espai de la biblioteca per part dels bibliotecaris mateixos, i de quina seria la filosofia que caldria que adoptessin els espais bibliotecaris per a donar resposta a les necessitats socials, culturals i comunitàries a les quals han de respondre. Com en el cas del llibre sencer, també he millorat i ampliat aquests tres articles, tot intentant mantener el sentit original amb què van ser escrits. Espero que aquests tres articles serveixin com a reflexió final més enllà de l'espai deconstruït; perquè més enllà de l'espai físic sempre hi haurà un espai mental al qual mai hauriem de renunciar, i que mai, ningú, ens prendrà.

L'espai desaparegut dels bibliotecaris

L'espai, el lloc i la funció social, ciutadana i comunitària de la biblioteca ha esdevingut ja la carta guanyadora per a garantir la supervivència futura de les biblioteques i dels bibliotecaris. L'espai, la bona —o millor dit— l'excel·lent concepció, el disseny acurat i una quirúrgica gestió de l'espai bibliotecari (de qualsevol espai bibliotecari) ens ha garantit l'èxit: un èxit segurament a molt llarg termini, que perdurarà en el temps, gràcies a uns professionals excel·lents que els apassiona la seva feina i tot allò que fan, i també en bona mesura a l'evident duresa i despersonalització de les ciutats contemporànies; i també a la necessària i imprescindible recerca d'un espai ideal i sovint idealitzat, que humanitzi i simplifiqui les nostres relaciones socials, comunitàries i més properes. És potser la biblioteca aquell espai utòpic on se›ns permet frenar, pensar, meditar amb calma i delicadesa, i mitjançant el qual podem entendre millor el món? Encara segueix ben vigent l'espai d'abstracció que buscava Aalto en les seves biblioteques? Crec que sí. L'eix central, però, d'aquesta voluntat

utòpica, ja fa temps que no recau en el fons bibliogràfic i documental de la biblioteca; per contra, es centra i es fonamenta en les persones i en l'espai. Les persones que habiten la biblioteca, els seus equipaments i els seus racons i espais són l'autèntic valor de les biblioteques contemporànies del segle XXI. I m'aventuro a assegurar que serà així durant molts anys.

I no obstant aquest futur esperançador (i no nego que també tingui fins i tot un punt d'idíl·lic i d'innocent) de les biblioteques, crec que els bibliotecaris, els professionals que hi treballem, hem perdut pistonada, i restem desubicats i desorientats: són cada cop més les persones, els usuaris, i tot allò que hi realitzen sovint sense la intervenció dels bibliotecaris, els qui han pres el control total i absolut d'allò que s'hi esdevé a la Biblioteca. Els usuaris s'han apoderat i han interioritzat l'espai bibliotecari com a propi, com a íntimament propi, i fins i tot com una extensió natural, lògica i indispensable de les seves activitats diàries (tant personals com professionals). Possiblement sigui l'apropiació més intensa d'un edifici públic que s'hagi donat mai. Els bibliotecaris hem creat un producte de tanta qualitat, que possiblement l'èxit ens ha superat,

i l'apropiació de l'espai ens hagi passat per damunt... fins al punt de què el nostre propi espai professional també s'estigui començament a qüestionar. Som els bibliotecaris absolutament indispensables i necessaris per a la gestió de l'espai de les biblioteques? Possiblement la resposta sigui negativa, i fins i tot estan ja apareixent experiències d'autogestió d'espais en determinades biblioteques, i aplicades a franjes d'usuaris concretes. El cas de l'Espai Jove de la Biblioteca Comarcal de Blanes, experiència que a més ha guanyat el 3r Premi Teresa Rovira de 2015, un premi que *"vol reconèixer els equipaments que hagin dut a terme projectes innovadors i hagin creat o reforçat la seva imbricació en el territori a través de la creació d'una xarxa social amb implicació d'agents diversos"*. (La Biblioteca comarcal de Blanes..., 2015). Va ser possiblement la primera experiència a Catalunya (o com a mínim la primera que en tinc constància, perdoneu). Aquest Espai Jove ja parteix de la premissa d'*"incentivar l'autogestió de la sala per part dels mateixos joves en horaris d'obertura al públic, i crear així un espai "sense bibliotecaris" que els ajudi a fomentar la seva autonomia i incideixi positivament en la percepció d'aquest espai per part dels jo-*

ves". (Ciuró, Garcia, 2015). Estic convençut que serà un camí que cada cop més caldrà explorar amb majúscula i intensa necessitat. I serà sens dubte quelcom que se'ns anirà reclamant als professionals; caldrà doncs ser ametents a aquestes demandes, i atendre-les amb celeritat i amb la qualitat habitual. No fer-ho ens situarà en desavantatge respecte altres col·lectius i també respecte altres espais i equipaments de la ciutat.

En aquesta situació restem indefensos, sens dubte. Ens deixa en una posició feble, de professionals potser i segurament prescindibles a ulls de bona part de la societat. Si, encara ara i per dissort. Però parlo dels professionals, que no i paradoxalment de les biblioteques. Hi ha poster una enorme distància entre el què i el qui? Ens hem sabut vendre tant bé com hem venut les nostre biblioteques? Humilment i només és una simple opinió, crec que no. Hi ha una clara identificació entre continent i contingut en determinades professions. No cal dir-les, ja ens entenem i tots sabem quines són. Ningú, absolutament ningú, concep determinats equipaments sense els seus corresponents professionals que els gestionin i en tinguin cura. Però ens estem en-

dinsant i estem explorant nous horitzons en què nosaltres mateixos volem esborrar d'una volada aquesta correspondència, aquesta identificació potser automàtica. Potser caldria aturar-nos, reflexionar profundament i pensar, meditar, què volem ser, i recuperar antigues maneres d'entendre la professió que avui s'han obviat i es tenen en un segon terme: *"L'ideal del bibliotecari humanista pel que advoca Casazza no és un altre que el d'un gran projecte de diàleg entre el llegat de les biblioteques antigues i la visió del mode en què les biblioteques modernes es troben sol·licitades pels nous sabers tècnics i instrumentals. No es tracta –diu– que els llibres romanguin en custòdia precisa sinó que s'arrisquin al món, portant amb si mateixos el saber específic de com han de ser protegits, però que amb aquesta cura actuïn en el món. Allà està el lector, que no només existeix per a tornar un llibre a la consulta que allargui la seva existència entre els homes, sinó que ell mateix –el lector– ha de ser creat per la biblioteca i cridat on mai potser es va imaginar que aniria. Una veritable biblioteca, en veritat és la que rep lectors i també la que els crea, els recrea i els inquireix"* (Casazza, 2004, p. 3), en paraules d'Horacio González en el pròleg.

En quina posició volem quedar, doncs, els professionals dins del nostre propi ecosistema físic i laboral (i moltes vegades personal)? O millor dit: en quina posició volem que se'ns identifiqui? On volem ser, on volem que se'ns vegi? O potser justament es tracta del contrari: que no volem que se'ns vegi, i que volem moure els fils de les nostres organitzacions des de l'ombra. O potser, senzillament, res no sigui tan complicat...

Espais per a la fascinació

Vivim en un entorn de consum cultural hiperaccelerat, quasi d'usar i llençar. El que avui és novetat, molt possiblement a la setmana següent deixi de ser-ho; i això en el millor dels casos. No existeix quasi temps per a la reflexió, per al debat serè i pausat, profund, per a la introspecció, per al contrast d'opinions i de postures. Cultura exprés, en què allò important és el consum en si mateix, les xifres, l'impacte immediat. Enmig d'aquesta rapidesa inhabitable i despersonalitzada, cada com més es fan més necessaris els espais on frenar, aturar-se... pensar dues vegades, meditar sobre les nostres accions, el nostre passat, el nostre present i també sobre el nostre futur. Noves actituds, noves formes de ser, per a què els usuaris puguin venir *"sense pressa. Estàs a la biblioteca. Aquesta és el teu moment d'oci, el moment del dia que és únicament per a tu. Disfruta del silenci i perd-te entre els prestatges"* (Gómez, 2016). Espais d'espiritualitat, moderns temples laics i nous espais per a la *"congregació de poblacions diverses, [que] multipliquen les oportunitats per a reunir-se i [que] generen una espècie d'"ecumenisme social"* (*Biblio-*

tecas, tercer lugar, 2012). Les biblioteques han de ser aquells espais que ens ajudin a connectar molt millor amb el nostre entorn físic i també amb el nostre entorn social, personal i humà. Espais de connexió entre el nostre jo social i el nostre jo individual. Un espai de trobada en què *"la biblioteca pública* [afegeixo que no només la pública] *pugui ser (ho ha de ser) aquell espai que propiciï la trobada lenta d'usuaris i lectures"* (Moreno, 2016). Per a donar resposta a aquesta necessitat d'espais slow, de biblioteques slow[13], les biblioteques es situen com avantguarda. I ho són en dos sentits: d'una banda, avantguarda per a la societat; i de l'altra, també són avantguarda per a nosaltres mateixos, per als bibliotecaris.

Les biblioteques han de poder tornar a ser un oasis emmig d'aquest frenesí cultural que deïfica tot allò d'immediat; tornar a

13 Existeix el moviment Slow Library, nascut l'any 2006 de la mà de Mark Leggott. Podeu llegir el seu manifest a Slow Library Movement [Consulta: 15/01/2018], i que es condensa en 5 idees força: educar sobre els riscos del monocultiu i la monocultura (emparentats etimològicament); preservar i promocionar allò local; artesaria i producción a petita escala; ensenyar i aprendre de tots; disfrutar dels amics i de la comunitat. (Rodríguez García, 2016).

recuperar aquella àurea una mica perduda d'espais d'alta cultura i de coneixement, de silenci i de concentració, de la més alta creació científica i intel·lectual. I sobretot, tornar a ser espais de respecte i de valor vers el treball pausat, de ritme lent; cap a la màxima dedicació al treball de recerca, sense els condicionants moderns de la immediatesa i l'actualitat sigui com sigui. Les biblioteques han de ser aquell punt d'ancoratge i de connexió entre la dimensió única i irrepetible de tot ésser humà (i del seu més profund coneixement), i la seva dimensió més col·lectiva i comunitària com animals socials que som. D'aquesta manera, a partir de tots aquests ingredients, *"les biblioteques poden resistir com a espais socials càlids, agradables, creatius i lents, davant l'acceleració que imposa, sobretot en les grans ciutats, la densitat de població, les distàncies, l'omnipresència de les pantalles i la connectivitat permanent. Biblioteques com a llocs on relaxar-se, llocs que conviden a passar en ells tot el temps que es vulgui, llegint plaentment, reflexionant, gaudint. Llocs on conviuen els espais dinàmics de creació i interacció social amb els entorns confortables i tranquils on investigar, estudiar, llegir a poc a poc o escoltar música. Llocs on es*

dedica als usuaris tot el temps que necessitin amb un tracte personalitzat i càlid. Llocs on el personal de la biblioteca no es veu superat per la multitasca. Biblioteques que fan menys coses per a fer-les millor" (Rodríguez García, 2016). Les biblioteques han de ser capaces d'irradiar bellesa en el seu entorn, de ser generadores e impulsores del més absolut *pulcrum*. M'agrada i m'aventuro a pensar en les biblioteques com a centres neuràlgics i fortament connectats amb el més radical personalisme, en les que (i agafant el text de la Viquipèdia) es *"considera l'home com a un ser relacional, essencialment social i comunitària, un ésser lliure, trascendent i amb un valor en si mateix que no el deixa convertir-se en un objecte com a tal. Un ésser moral, capaç d'estimar, d'actuar en funció d'una actualització de les seves potències i finalment de definir-se a si mateix considerant sempre la natura que el determina"*.

I és en aquest nou entorn més pausat, més calmat, i amb les biblioteques com a element crític i nuclear per a la societat, és quan aquestes adquireixen també un nou paper i un nou rol també per a nosaltres mateixos, per als propis bibliotecaris. L'espai de la biblioteca es converteix lla-

vors en un nou espai per a la fascinació vers nosaltres mateixos, de recuperació i de presa de consciència dels nostres valors més profunds, més essencials. Aquest nou espai quasi sagrat en allò conceptual de la biblioteca es configura com l'entorn perfecte per a la recuperació d'aquella fascinació perduda, per a tornar a sentir-nos un eix prioritari, central i indispensable del desenvolupament cultural i humà de les persones. La fascinació ha de començar per un mateix i pel seu entorn professional i humà més proper; i les biblioteques com a far de fascinació cap a la cultura i el coneixement són la nostra millor carta de presentació per a fer que també els bibliotecaris siguem objecte de fascinació i de desig de les més profundes necessitats culturals, i que nosaltres mateixos ens fascinem per tot allò que fem i per tot allò que representem. **L'arquitectura de la necessitat també passa per nosaltres**.

L'Unum bibliotecari, o la fascinació per allò unívoc

Si en el text anterior sobre els espais per a la fascinació proposava una nova aproximació als espais bibliotecaris sota la mirada de la bellesa i el *pulcrum*, amb una forta incidència del personalisme, ara continuaré desenvolupant el meu argumentari, i proposaré una segona etapa, un estadi més cap a una més que necessària transcendència dels espais bibliotecaris i de les biblioteques en general. Una nova transcendència que ens faci arribar cap allò unívoc, entès com allò on no hi ha lloc per a cap dubte, però també com allò que va sorgir primer.

A partir d'aquesta primera recuperació de la fascinació pels espais de les biblioteques, es configura com a una necessària i imprescindible segona etapa arribar fins la fascinació de la transcendència que suposen, o que les biblioteques haurien de suposar en les societats contemporànies; transcendència que es materialitza, i agafo paraules de Carles Llinàs i Puente, mitjançant la *"fascinació per l'Unum, per allò primer transcendental, en què es reflexen els altres"* (Llinàs i Puente, 2004, p. 9). L'Unum

com a espai primigeni, original i capaç de generar altres espais similars a imatge i semblança seves. Alguna cosa així com l'inici de tots els espais, i que funciona com a catalitzador d'espais simètrics. L'Unum bibliotecari immaterial i absolut, un concepte d'espai trascendent i materialitzat en múltiples unums simètrics bibliotecaris sota una mateixa filosofia de fascinació i bellesa. Un Unum bibliotecari capaç d'ancorar els homes en el seu entorn social, humà i cultural, sota una lògica basada en una tríada de tres elements principals: ordre, estructura i art. I m'aventuro a proposar que l'Unum bibliotecari, en tant que tercer espai[14] neutre on la vida comunitària explota i vibra en tota la seva intensitat, ha estat capaç i continua sent capaç de generar unums asimètrics fora de l'entorn de

14 Es tracta d'un terme creat pel sociòleg nordamericà Ray Oldenburg el 1989, i que "distingeix el primer espai, l'esfera de la casa, i del segon espai, l'àmbit del treball. S'entén com un espai complementari dedicat a la vida social de la comunitat, i es refereix a les zones on la gent pot trovar-se, reunir-se i interrelacionar-se de manera informal" (Bibliotecas, tercer lugar, 2012). Oldenburg en un primer moment no inclou les biblioteques dins del tercer espai. Posteriorment, sociòlegs con Robert Putnam o historiadors com Alistair Black si que ho fan.

la biblioteca, i que recullen i plasmen els seus tres principis bàsics que he mencionat abans.

I és que proposo aquest camí, aquesta nova filosofia de l'espai bibliotecari, per tal de revertir una incipient (o potser ja no tant) secularització de la missió i de la concepció de les biblioteques. Percebo indicis que apunten cap a una pèrdua d'horitzons, de valor i de valors d'allò que signifiquem. En aquest punt, coincideixo amb la reflexió que apunta el professor Llinàs: *"des de fa ja bastant temps, la fórmula "fascinació per allò unívoc" se m'apareix com una manera raonablement adient per a condensar com a mínim un dels fils principals gràcies al qual percebo en tot el meu entorn un cert horitzó i, per tant, la possibilitat d'orientar-me"* (Llinàs i Puente, 2004). I és justament aquesta recerca una de les llums que ens han de guiar.

Bibliografia

"Algunos datos sobre la construcción de la Biblioteca" (2002). En: *Erik Gunnar Asplund: Escritos 1906/1940; Cuaderno del viaje a Italia de 1913*. Madrid : El Croquis Editorial (Biblioteca de arquitectura; 10), p. 124-133.

Álvarez, Arantza (2014). «Biblioteca de Viipuri de Alvar Aalto: merecido premio a la restauración". *Diario Design* (25 noviembre) <http://diariodesign.com/2014/11/biblioteca-de-viipuri-de-alvar-aalto-merecido-premio-la-restauracion/> [Consulta: 22/01/2017]

Anglada i de Ferrer, Lluís M.; Balaguer i Linares, Santi (2011). "El GEPA, d'una antiga caserna militar a un equipament bibliotecari per a documents de baix ús". Ítem, n. 54 (gener-juny), p. 75-88. <http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/248524/350894> [Consulta: 23/01/2017]

Barcelona. Diputació. Gerència de Serveis de Biblioteques. Unitat d'Arquitectura Bibliotecària (2013). *Equipaments bibliotecaris sostenibles i saludables*. Barcelona, novembre.

Barquero, José Manuel (2015). “El tercer espacio”. *Columnata abierta* (25 de mayo) <https://jmbarquero.com/2015/05/25/el-tercer-espacio/> [Consulta: 16/01/2018]

Basagaña, Laura (2015). “Biblioteques centenàries”. Núvol (9 de setembre) <https://www.nuvol.com/noticies/biblioteques-centenaries/> [Consulta: 29/01/2018]

Benítez, María (2013). “Faulkner-Brown: el arquitecto de las bibliotecas”. *Biblogtecarios* (21 marzo) < http://www.biblogtecarios.es/mariabenitez/faulkner-brown-el-arquitecto-de-las-bibliotecas/> [Consulta: 14/02/2017]

“La Biblioteca comarcal de Blanes, premi Teresa Rovira” (2015). *Núvol* (30 d’octubre) <https://www.nuvol.com/noticies/la-biblioteca-comarcal-de-blanes-premi-teresa-rovira/> [Consulta: 15/01/2018]

Biblioteca de la Philips Exeter Academy (2017). <https://es.wikiarquitectura.com/index.php/Biblioteca_de_la_Phillips_Exeter_Academy> [Consulta: 23/01/2017]

Biblioteca de Seattle (2015). <https://es.wikiarquitectura.com/index.php/Biblioteca_de_Seattle> [Consulta: 18/01/2017]

Biblioteca en Viipuri (2015). <https://es.wikiarquitectura.com/index.php/Biblioteca_en_Viipuri> [Consulta: 22/01/2017]

“Biblioteca , Musashino Art University, Tokio: 2007-2010” (2009). *2G: revista internacional de arquitectura*, n. 50, p. 114-119

Biblioteca Phillips Exeter: Kahn, Louis. <http://descartes.upc.es/historiaenobres/ficha.php?id=61> [Consulta: 23/01/2017]

“Biblioteca Pública de Estocolmo” (2005). En: Weston, Richard. *Plantas, secciones y alzados: edificios clave del siglo XX*. Barcelona: Gustavo Gili, p. 42-43

Biblioteca pública en Palafolls (2015). <https://es.wikiarquitectura.com/index.php/Biblioteca_publica_en_Palafolls> [Consulta: 18/01/2017]

Biblioteca Viipuri (2016). <https://ca.wikipedia.org/wiki/Biblioteca_Viipuri> [Consulta: 22/01/2017]

“Bibliotecas, tercer lugar” (2012). *Bibliotecas 2029: documentos y debates sobre el futuro de las bibliotecas* (23 de mayo) <https://

bibliotecas2029.com/2012/05/23/tercer-lugar/> [Consulta: 16/01/2018]

Les biblioteques, un projecte d'èxit? : una mirada 100 anys després (2004). Presentació, resum i comentaris: Teresa Mañà. Barcelona: Generalitat de Catalunya. 36 p. <http://biblioteques.gencat.cat/web/.content/tematic/documents/biblioteques_projecte_exit.pdf> [Consulta: 17/01/2017]

BONET PEITX, Ignasi (2005). "Microarquitectura – Arquitectura móvil y Biblioteca". *Educación y Biblioteca*, n. 149, p. 112-119

BONET PEITX, Ignasi; OMELLA, Ester; VILAGROSA, Enric. (2005a). "Proyectos de servicio bibliotecario más allá del equipamiento estable". *Educación y Biblioteca*, n. 149, p. 55-58

BONET PEITX, Ignasi; OMELLA, Ester; VILAGROSA, Enric. (2005b). "Retos para implementar servicios más allá del equipamiento con expectativas de éxito". *Educación y Biblioteca*, n. 149, p. 110-111

BONET PEITX, Ignasi (2010). "Biblioteca Enric Miralles de Palafolls: uns llibres i un somni". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 25 (de-

sembre) <http://bid.ub.edu/25/bonet1.htm> [Consulta: 18/01/2017]

Bonet, Ignasi; Sabater, Immaculada (2010). *Color, materials i llum a les biblioteques de la Xarxa de Barcelona* [en línia]. *IFLA Conference* <http://conference.ifla.org/past-wlic/2010/139-bonet-es.pdf> [Consulta: 11 agost 2014]

Carrascosa, Mercedes (2016). "Bibliotecas públicas, el tercer lugar". *Biblogtecarios* (24 de junio) <http://www.biblogtecarios.es/mercedescarrascosa/bibliotecas-publicas-el-tercer-lugar/> [Consulta: 16/01/2018]

Casazza, Roberto (2004). *El futuro bibliotecario: hacia una renovación del ideal humanista en la tarea bibliotecaria*. Buenos Aires: Biblioteca Nacional <http://www.pensamientocomplejo.com.ar/docs/files/Casazza_Elfuturobibliotecario.pdf> [Consulta: 29/01/2018]

Chin, Andrea (2009). "Rintala Eggertsson Architects: library in thailand". *Designboom.com* (Dec. 28) <http://www.designboom.com/architecture/rintala-eggertsson-architects-library-in-thailand/> [Consulta: 11/01/2017]

CIURÓ, Gemma; GARCIA ALSINA, Montserrat (2015). "Projecte Biblioteca Jove". *ComeIn: Revista dels Estudis de Ciències de la Informació i de la Comunicació*, n. 49 (novembre) <http://comein.uoc.edu/divulgacio/comein/ca/numero49/articles/Article-Gemma-Ciuro-Montserrat-Garcia-Alsina.html> [Consulta: 15/01/2018]

ESAKOV, Denis (2017). "A photographic tour of Alvar Aalto's restored Viipuri Library". *Archinect News* <http://archinect.com/news/gallery/135651376/0/a-photographic-tour-of-alvar-aalto-s-restored-viipuri-library> [Consulta: 22/01/2017]

FERNÁNDEZ MARCIAL, Viviana (2006). "Las bibliotecas, espacios culturales en desuso: análisis crítico de las estrategias de promoción". *Biblios: Revista electrónica de Bibliotecología, Archivología y Museología*. (Jul.–Dic.), vol. 7, no. 25–26. <http://eprints.rclis.org/8806/1/fernandez_imagen.pdf> [Consulta: 12/03/2018]

FERNÁNDEZ-GALIANO, Luis (2010). "La biblioteca digital". *Arquitectura Viva*, n. 135, p. 3

FREARSON, Amy (2013). "One, Two and Many by Marta Wengorovius". *Dezeen* (21 September) <http://www.dezeen.

com/2013/09/21/reading-cabin-by-marta-wengorovius/> [Consulta: 11/01/2017]

Fuentes Romero, Juan José (1995). “Los diez mandamientos de Faulkner Brown”. *Educación y biblioteca*, núm. 58, p. 51-55 < http://gredos.usal.es/jspui/bitstream/10366/112980/1/EB07_N058_P51-55.pdf> [Consulta: 14/02/2017]

Fuentes Romero, Juan José (2000). “El edificio de la Biblioteca de Viipuri: Alvar Aalto, el humanismo innovador de un hacedor de bibliotecas”. *Anales de Documentación*, n. 3, p.67-79. <http://eprints.rclis.org/handle/10760/11948> [Consulta: 22/01/2017]

Gil Solés, Daniel (2005). “Reflexions japoneses al voltant de l’arquitectura de biblioteques”. Ítem, núm. 39 (gener-abril), p. 97-99 <http://eprints.rclis.org/7701/> [Consulta: 16/01/2018]

Gil Solés, Daniel (2006). “Apunts sobre la Philips Exeter Academy Library”. *Ítem*, n. 42 (gener-abril), p. 151-156. <http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/71702/81938> [Consulta: 23/01/2017]

Gil Solés, Daniel (2011). “Entre arquitectura bibliotecària: fons d’informa-

ció en arquitectura i biblioteques". Ítem, núm. 54 (gener-juny), p. 105-120 <http://www.raco.cat/index.php/Item/article/view/248526/350896> [Consulta: 12/01/2018]

Gil Solés, Daniel (2013). "Bibliotecas de guerrilla: desmaterialización y atomización". *Socialbiblio.com* (30 de octubre de 2013) <http://www.socialbiblio.com/materiales/bibliotecas-guerrilla-desmaterializacion-atomizacion> [Consulta: 22/01/2017]

Gómez, Noemí (2016). "Está usted en la biblioteca: hable, por favor". *Biblogtecarios* (15 de junio) <http://www.biblogtecarios.es/noemigomez/esta-usted-en-la-biblioteca-hable-por-favor/> [Consulta: 15/01/2018]

Ito, Toyo (2001). "Lliçons de la Mediateca de Sendai = Leçons de la Mèdiathèque de Sendai". *Quaderns*, n. 231 (octubre), p. 134-145. <http://raco.cat/index.php/QuadernsArquitecturaUrbanisme/article/view/236738/337548> [Consulta: 17/01/2017]

Kohane, Peter (1989). "La búsqueda de la" forma "de Louis I. Kahn: ámbitos públicos y privados en las bibliotecas de la

Washington University y la Phillips Exeter Academy". En: *Kahn: libraries = bibliotecas*. Barcelona: Colegio de Arquitectos de Catalunya, p. 99-117

Labarre, Suzanne (2010). "A Library Designed for the Post-Print Era". *Fastcodesign.com* (October 26) <http://www.fastcodesign.com/1662561/what-happens-to-libraries-in-the-post-print-era> [Consulta: 23/01/2017]

Libraries: new concepts in architecture & design. Tokio: Meisei, 1995. ISBN 4938812118

Llinàs i Puente, Carles. *Què és la Lògica?: sobre l'U auràtic o, també, sobre evidència, objectivitat i ciència primera*. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya: Facultat Eclesiàstica de Filosofia de Catalunya, 2004. 204 p. ISBN 8486065968

Mañà Terré, Teresa (2010). "Les biblioteques populars de la Mancomunitat : un projecte polític i un projecte bibliotecari". *Cercles: revista d'història cultural*, n. 13 (gener), p. 44-60 <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/15944/1/579772.pdf> [Consulta: 13/02/2017]

Martín Gavilán, César (2009). *Temas de biblioteconomía : planificación de edifi-*

cios de bibliotecas: instalaciones y equipamientos. Preservación y conservación de materiales. 39 p. <http://eprints.rclis.org/14581/1/edifbib.pdf> [Consulta: 13/01/2018]

MASSIP-BOSCH, Enric (2001). "Mediateca en la ciudad de Sendai = Mediatheque building of the city of Sendai". *Metalocus*, n. 8, p. 26-43

MAYOL, M. Carme (2005). "La Xarxa de Biblioteques 1915-2004 : una història que mira al futur". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 14 (juny) <http://bid.ub.edu/14mayol.htm> [Consulta: 17/01/2017]

"Mediateca de Sendai" (2005). En: WESTON, Richard. *Plantas, secciones y alzados: edificios clave del siglo XX*. Barcelona: Gustavo Gili, 2005, p. 230-231

MORENO, Maria Antonia (2016). "A las bibliotecas les va lo slow". *Biblogtecarios* (21 de junio) <http://www.biblogtecarios.es/mariamoreno/bibliotecas-slow/> [Consulta: 15/01/2018]

MORILLAS, Alfons (2014). "Hacia la "biblioteca líquida" y otras reflexiones apresuradas". *Vadebibliotics* (7 de agosto) <https://vadebibliotics.wordpress.

com/2014/08/07/hacia-la-biblioteca-liquida-y-otras-reflexiones-apresuradas/> [Consulta: 25/01/2017]

NORBERG-SCHULZ, Christian (1997). *Nightlands: Nordic Building*. MIT Press, 1997. ISBN 0-262-64036-8, p. 164

PRAT, Jaume (2007). “De la confrontación luz natural/luz artifical”. *Arquitectura entre d’altres solucions* (30/04/2007) <http://jaumeprat.com/de-la-confrontacio-llum-naturalllum-artificial/> [Consulta: 13/01/2018]

PRIETO GUTIÉRREZ, Juan José (2008). “El espacio bibliotecario, de custodia a consulta”. *Revista Interamericana de Bibliotecología*, vol. 31, n. 2 (jul.-dic.), p. 143-159 <http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0120-09762008000200006&lng=en&nrm=iso&tlng=es> [Consulta: 11/03/2018]

RINTALA EGGERTSSON ARCHITECTS. *Library in Thailand* <http://www.ri-eg.com/projects/2009/library-in-thailand/> [Consulta: 11/01/2017]

RODRÍGUEZ GARCÍA, Carmen (2016). “Bibliotecas lentas: oasis en un mundo acelerado”. *Infobibliotecas* (5 de enero) <http://

www.infobibliotecas.com/es/blog/bibliotecas-lentas-oasis-mundo-acelerado/> [Consulta: 15/01/2018]

Romero, Santi (2004). *L'arquitectura de la biblioteca: recomanacions per a un projecte integral*. 2a ed. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2004. 366 p. (Papers Sert; 5). ISBN 84-96185-23-0

Romero, Santi (2010). "Arquitectura i biblioteca : junts des de l'inici". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 25 (desembre) . <http://bid.ub.edu/25/romero1.htm>. DOI: http://dx.doi.org/10.1344/105.000001678 [Consulta: 15/02/2017].

Rosenberg, Andrew (2011). "The Garden Library for Refugees and Migrant Workers / Yoav Meiri Architectes". *ArchDaily* (February 20) <http://www.archdaily.com/112495/the-garden-library-for-refugees-and-migrant-workers-yoav-meiri-architects/> [Consulta: 11/01/2017]

"Safe Haven Library / TYIN Tegnestue" (2009). *ArchDaily* (03 Aug) <http://www.archdaily.com/30764/safe-haven-library-tyin-tegnestue/> [Consulta: 11/01/2017]

Stepien, Agnieszka; Barnó, Lorenzo. "La luz y el espacio en Alvar Aalto". *Blog de StepienyBarnó* (11/05/2012) <http://www.stepienybarno.es/blog/2012/05/11/la-luz-y-el-espacio-en-alvar-aalto/> [Consulta: 14/01/2018]

Vidulli, Paola (2004). *Diseño de bibliotecas. Guía para planificar y proyectar bibliotecas públicas*. Gijón: Trea. 296 p. (Biblioteconomía y administración cultural, 14). ISBN 84-89427-77-1

Viipuri Library: the building. <http://www.alvaraalto.fi/viipuri/building.htm> [Consulta: 22/01/2017]

Wengorovius, Marta. "Um Dois e Muitos". *Marta Wengorovius* <http://www.martawengorovius.com/cgi-bin/wnp_db_dynamic_record.pl?dn=db_mw_exhibitions_pt&sn=exhibitions&orn=14> [Consulta: 11/01/2017]

Yoav Meiri Architect. "Levinski Garden Library". *Yoav Meiri Architect* <http://www.yoavmeiri.net/projectEn.aspx?id=153> [Consulta: 11/01/2017]

Amb pròleg de Josep Maria Miró i Gelida, *Del temple simbòlic a la desmaterialització* té com a objectiu establir una evolució en l'arquitectura de les biblioteques al llarg dels segles XX i XXI. Aquesta evolució posa de manifest les diferents transformacions que han sofert els edificis de les biblioteques, tot adaptant-se a diferents formes, però sobretot per a donar resposta a realitats socials i culturals diferents, i també canviants, pròpies de cada època i de cada moment històric. El resultat és una evolució cronològica i històrica que serveix per emmarcar i contextualitzar, en últim terme, la transformació actual de les biblioteques.

9 788409 032037